ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్ప్రకాశితము—సంఖ్య ౧౬.

శ్రీరస్తు.

హాస్యరంగములు.

గ్రంథకర్త.

కొత్తపల్లి - సూర్యారావు.

మొదటికూర్పు 200 ప్రతులు.

చెన్నపురి:

బ్రిటిష్ మాడెల్ ముద్రాక్షరశాలయందు

ముద్రింపఁబడియె.

1 9 2 5.

వెల, ౮ అణాలు.

విన్నపము.

ఇట్టి చిన్నిరంగము లనేకములు నాచేఁ జాలనాళ్లక్రిందటనే రచియింపఁ బడినవి. అసంపూర్ణముగ నున్నరంగములు మఱియుఁ గొన్ని గలవు. కొన్ని యశ్రద్ధచే నెందో పోయినవి. ఉన్నవానిలో నచ్చినవి యేఱి యిం దీయాఱు మాత్రము ప్రకటించుభాగ్యము గంటిని. వీనిని రచించుటలో నా ముఖ్యమైన యుద్దేశము "చౌచా" అని పిలువఁబడు నాటకములవలెఁ బ్రదర్శించుట కనుకూలముగా నుండు ననియే కాని భాసమహాకవి ననుకరింపవలయునని కాదు. విశేష విషయమును సంగ్రహించి వ్రాయుటలోఁ గొంత యుత్సాహము నాకున్నమాట సత్యము.

ఇందలి కథలు: — 1 క్రోధశాంతి, హారవిలాసములోని చిఱుతొండనంబి చరిత్రములోనుండి గ్రహింపఁబడినది. 2 ప్రభుసందర్శనము, మాపిల్లవాఁడు చదువుకొనుచున్న యింగ్లీషు పాఠపుస్తకములోని The Babes in the wood అనుదానినుండియు, 3 దేవసహాయము, Good deeds are never lost అనునొక కథనుండియు, 4 కావ్యకౌబేరము, క్షేమేంద్రమహాకవి కళావిలాసము నుండియు, 5 ప్రియగవేషణము, వికార్ ఆఫ్ వేకు ఫీల్డులోని హెర్మిట్టు పద్యములనుండియు, 6 అర్ధరాజ్యము, మహాభారతమునుండియు గ్రహింపఁబడినవి.

కథ నెట్లు గ్రహించితినో యెటులు విస్తరించితినో యేరీతి సంగ్రహించితినో యేగతిఁ బ్రమాదములకు లోనైతినో వేత్తలు పరిశీలించి గుణము లున్న గ్రహింతురుగాక.

కొత్తపల్లి - సూర్యరావు.

శ్రీమదుమారమణాయ నమః.

హాస్యరంగములు.

నాంది.

శా. రత్నోపేతము లుంగ్రము ల్దొడిగి ధర్మన్యాయసంకల్పము
ద్యత్నం బొప్పఁగఁ జేసి ప్రాభవము ముద్రాయత్త మార్జించి ని
ర్యత్నం బైన ననామికాత్వమును బాయన్లేని వ్రే లట్లు స
ద్యత్నుం డయ్యె ననామకుం డయినసూర్యారావు నాలింపరే.

అతఁడు రౌద్రిఫాల్గునమాసములో దర్శమహాపుణ్యకాలమున దండకారణ్యాంతర్గతవిస్తారణ్యస్థ హ్యాత్త్రాపనాశనీతీరసుప్రసన్నుం డైనవీరరాఘవస్వామిని సందర్శింపవచ్చిన భక్తవరులతో నిట్లు విన్నవించుచున్నాఁడు.

ఓభక్తాగ్రేసరులారా? భూతభవిష్యద్వర్తమానము లెఱింగినమీరు, సమయ మెఱిఁగి జనసహాయము తగ్గియున్న నన్నుంగూర్చి యామహాత్మునకు నివేదింపరా! ఆపుణ్యాత్ముఁడు నూరకున్న నాలేఖిని మూలఁ బడవైచి పుస్తకసన్న్యాసముం జేసెదను.

నటి—(ప్రవేశించి) ఆర్య! మనకవిపరిదేవనమేనా యిది.

సూత్ర—శాంతము పాపము! ఇది పరిదేవనమా.

నటి—ఎప్పుడును లేదో లేదో యని.

సూత్ర—ఇం దసత్య మే మున్నది.

క. అందఱు దేశోద్ధారకు, లందఱు భాషాభిమాను లందఱు భాషా
సుందరికి మగల మందురు, పొందినదుర్దశలు దేశమును విడిచెనొకో.

నటి—మఱి మనకవికి గండపెండారము లెట్లు వచ్చినవి వచ్చినను దారిద్ర్యమేల పట్టినది.

సూత్ర—ఈకవికిఁ గవిరాజులు పండితులుఁ గూడి గండపెండారములు వేసిరి.

నటి—అపుడు జనాదరము తగ్గిన దను నే. అనామకుఁ డెట్లు. ఎందులో నీతనిప్రసిద్ధి? ఏప్రసిద్ధి కీబిరుదములు.

సూత్ర—సన్న్యాసియు సన్న్యాసియుఁ గౌఁగిలించుకొనిన బూడిద రాలినది.

నటి—కవిరాజులు పండితులు—నిజమే వీరికి ధన మెక్కడిది.

సూత్ర—కవిరాజు లనినఁ గవిరాజులు గారు.

నటి—మరి పండితులు నీకవిరాజులు వీని కేల బిరుదములం దొడిగిరో.

సూత్ర—ఆ ప్రసంగము.

ఉ. ముప్పదిరేండ్లు గ్రాలెను ముక్కున మూలము లేని రోగముల్
ముప్పిరిగొన్న లోఁగ నసము ల్కవిరాజులు బేలుపోయి రీ
త్రిస్థలవ్యాధులం దొలఁచు దివ్యభిషక్కిటి జానకీశుఁడే
తప్ప నొకర్ల లారె బిరుదంబులు నీకొక లెక్కలోనివే.

[illegible]—

గీ. రిప్పుఁ గాంచి యేనని కవంగి నిష్ఫల, యత్నులైన వైద్యరత్నములను
జనులు నవ్వకుండఁ జనకుఁ డాతనిదరి, కనుచు గుప్తగాఁగఁ గొనుము వీని.

అని కాలికి బిరుదములు తొడిగిరి.

నటి—ఇదియా కారణము. వైద్యుల చేతఁగాక వీరు రాఘవస్వామికడియములం దొడిగిచూచిరా! ఇంక వ్యాధియుండదు. దారిద్ర్య మేల వచ్చినది.

సూత్ర—గీ. దాంభికులు మోసపుచ్చి పుస్తకము లంది
కొని ప్రతిశ్రుతమీక చిక్కువఱుపంగఁ
జూతు రిది కొంత జనము విశుద్ధమేని
లేదు లే దని మొఱవెట్ట వేఁదుజేమి.

నటి—అట్టిచో నిర్యత్నముగ మిన్నకుండరాదా.

సూత్ర—ఓసి వెఱ్ఱిదాన! ఎవ్వ రేపని చేసినను దేశోద్ధారమునకే కదా. దంభము లేక యొనర్చిన పనివలననే కదా—లోకము బాగుపడును.

నటి—కవులలో భాషావిషయములో దంభము లున్నవా.

సూత్ర—గీ. పిట్టకథ వ్రాసి యొకజగజెట్టిఁ గోరి
పీఠిక పదింతలుగ వ్రాయవేఁడి చేర్చి
పీఠిక ప్రశస్తిఁ జెప్పుము వెనుకముందుఁ
జూపి రని దాంభికులో వారు శుద్ధమతులో.

నటి—అట్టిదానికి వా రింతకీకిక యేల వ్రాసెదరు.

సూత్ర—వారిదంభము వారిది. వీరిదంభము వీరిది.

నటి—జనులు చక్కగా మోసపోవుచున్నారు సంతమెఱుఁగులే గాని చక్కని కృతులు చేయ రేల.

సూత్ర—మోసకృత్యమే జనులను సులభముగా నాకర్షించును.

గీ. లక్క వెట్టి కుండలమ్ములు బంగారు, మక్క వెట్టి మంచి ముత్తెముక్క
తుక్క వెట్టి పటుపుదూదిని విడియట్టి, ముక్క వెట్టి చిత్తమును హరింత్రు.

నటి—లోక మంతయు మోసమే.

సూత్ర—స్వార్థమను లం జెంటబో గలుగు.

నటు—స్వార్థమేమి పరార్థమేమి.

సూత్ర—స్వార్థమున -

గీ. గ్రుడ్డికంటికిఁ దగిలించుకొనును గాజు, మొండి చేతికి 'రబ్బరు' మూఁతవెట్టు
కుంటికాళ్లకు 'బూడ్సు'దొడ్గును జనంబు,కలదికలయట్లుచూప నుంకంబు గలదో.

నటి—జనులు మోసములను బహుకాలమునుండి సత్యమని నమ్ముచున్నారు.

సూత్ర—చెప్పెదను వినుము.

ఉ. గారడివాఁడు నాణెములు గా రచియించును మంటిపెళ్ల బం
గారుగఁజేయు నంతయును గల్లయన న్ననుకట్టుటన్న ని
ష్కారణవైరకల్పనము గన్గొననోపవు వానిశక్తి యం
ద్రారయ రట్టి శక్తిగల యాతఁడు ముష్టికి వచ్చునే చెలీ.

నటి— వారొనర్చినవి మనచేతిలోఁ బడిన మాయమగును.

సూత్ర – నీకును వెట్టి - నాచేతి కిమ్మను - చూచెదను.

నటి—లోకములో మీరో నేనో యెవ్వరో మోసమునకు లోపడియున్నారము.

సూత్ర—దొరసానులకు మంచిగేదంగులు లేకనా గుడ్డగేదంగులు -

నటి—ఇది పరార్థము. చిన్ననాటకముల కింత పెద్దనాంది యేల - ఇది మీావం
భముగదా.

సూత్ర—సభవారి యాజ్ఞ యిది.

నటి—ఎట్టివి ప్రదర్శింపఁగోరిరి.

సూత్ర—ఒక్క నెలలో జరుగఁదగినప్రదర్శనము లొక్కొక్కగంటలోఁ బ్రదర్శం
పఁగోరిరి.

నటి— దీని కుపాయమేమి.

సూత్ర—ప్రదర్శించి తప్పులున్నఁ బ్రథమప్రయత్న మని మన్నింపఁగోరుట.

నటి—లోకము చేయుమోసములకు లొంగక - చేసినచేయి యూరకుండక
మనమిత్రరత్న మేమైన నిట్టికార్యములో మనకుఁ దోడుపడు ననునమ్మకము
మీాకున్నదా.

సూత్ర—ఉన్నది కావుననే నడుముకట్టి తాంబూల మందికొంటిని.

నటి—నీ మాటకుఁ దగినపాటకాఁడు దొరకినాఁడు.

సూత్ర—ఇదియే యన్నింటికి నాందిగా నొకగాన మారంభింపుము.

నటి— చూడుఁడు గానము చేసెదను.

చ. తపమున శాంతి జంతువితతప్రియభావము సత్కృతోద్యముం
గుపితమనస్కతం గనుట క్రోధముదీఱఁగ వేఁడికొన్న న
చ్చపుఁగరుణాకటాక్షము భృశంబుగ మానులచర్య యెన్నఁగా
నుపమయగుం బ్రసక్తకథ కూర్జితవృత్తిని జిత్తగించినన్.

సూత్ర—అగును - నీమాటల వెంబడినే దుర్వాసోముని వచ్చును గనుము.

నటి—అమ్మయ్యో నాకుభయము! ఆయనపేరు సింహాస్వప్నము.

సూత్ర—మఱి నీవు లోనికిఁ బొమ్ము.

నటి—దారిలో నాముని యెదురుపడు నేమో.

సూత్ర—నేను గూడ వచ్చెదను, పదపదము. ఆర్యులార! ఒక్కింత నాకు సెలవిండు.

(నిష్క్రమించుచున్నారు.)

శ్రీ మహామారమణాయనమః.

ప్రస్తావనారంగములు.

౧. క్రోధశాంతి.

(దూర్వాసుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.)

దూర్వా—(పర్ణశాలయెదుట) ట్రి. ట్రి. ట్రి. రా. రా. డొక్కలు దించుకొని పోయినవి. దా. దా. ట్రిటా. ట్రిటా.

(లేడిపిల్ల ప్రవేశించుచున్నది.)

దూ—(చేత నివ్వరిధాన్యము చూపి) ఆఁకలిగానున్నపుడు దగ్గఱకు రారాదా. యడుగరాదా. దా. దా.

లేడి—(వచ్చి తినుచున్నది.)

దూ—బా. బా. తిను, తిను, భయము లేదు.

లేడి—(చనవున మునియొద్ద గంతులువేయును.)

దూ—ముందు రెండునోళ్లు తిను - గంతు లానక వేయవచ్చును.

లేడి—(చేతిలో నోరు పెట్టి - బెదరి దూరముగాఁ దొలఁగును.)

దూ—ఆఁ! దా. నాకు స్నానమువేళ యైనది. పెంకితనము తర్వాతఁ జేయుదువుగాని - ప్చు - ప్చు.

లేడి—(ఆకసమువంకఁ జూచి బెదరి పాఱిపోవును.)

దూ—(ఇటు నటు చూచి) ఆఁ! ఎవ్వఁడురా, నాబిడ్డలేడిని బెదరించినది. ఎవ్వరును గనఁబడరు! కారణము లేక యేల తిండిమానిపోవును. ఎవ్వఁడురా! నాతోఁ జరలాటమాడువాఁడు!!

క. ఇంద్రునకుఁ జుక్కయెదురు ను, పేంద్రునకుం బ్రక్కబెదరు ఋషిమండలపా
 రీంద్రముఁ గడుపా చెఱువా, సంద్రముతోఁ జౌటిపడియసాటి నెదుర్పన్.

రారా; నాతో డాఁగుడుమూఁత లాడెదవు. ఎదుటవచ్చి నిలువుము. ఓరీ నీచుఁడా! ఒక్కనాఁడు నొక్కనికి నోడనివాఁడను - కృష్ణద్వైపాయనునితో నెదిరించి సమమైతిని గాని యీపస్నాత్రముఁ దీసిపోనివాఁడను.

శా. శాపం బిచ్చిన దన్న మానక మనశ్చాంచల్యరాహిత్యమే
సౌఖ్యార్తిన్ శపియించి కృష్ణసుతు రక్తప్రస్ఫురన్నేత్రతన్
కోపింపం గుపితుండు గాక నను ద్రొక్కించెన్ యథావత్కథా
లాపం బాత్మకృతార్థవత్కథల సూయల్మెచ్చ వ్యాసుం డొగిన్.

పాపిష్ఠ! నీవు నాజ్ఞాతివా! నీ నానడుమ నేమైన నభియోగ మున్నదా! ఏమే
నపకారము చేసితినా! నిష్కారణము దుష్కార్యమునకు విజృంభించితివి!
నా దేమితప్పు!

శా. నోరు న్నాయమను లేని లేడులకు వానుల్గూర్తు రత్యంతమున్
హారాభాఃభయప్రమాదముల నిత్యం బేనురక్షించునీ
సారంగాక్షక మేమిచేసె నిను మెచ్చంబోవె, పోని మ్మెదు
క్కోరాదో పెకరింపరాదో నను నీకుం బౌరుషం బున్నచోన్

న్యాయరీతి నాతప్పు లెంచి తిట్టినను నే నోడింగ్రక్కైనను. అన్యాయముగ దుర్జన
లక్షణం బగునీవ్యర్థచేఁ బిష్టుకపై బ్రహ్మాస్త్రప్రయోగము చేయుచున్నాఁ
డవా. మూర్ఖా! ఖలువా!

గీ. మేనకచలంబు కౌశికు మేటి కిన్క, కణ్వునబ్రహ్మతేజం బఖండమండ
లాధిపుం డగుదుష్యంతునాధిపత్య, మింత లెక్కింప మ్రుక్కడి వేమిలెక్క.

నీ వమర్త్యుండవా మర్త్యుండ వగుము. నరుండవా నిరుండుండ వగుము. గగన
చారివేని భువనపతనంబు నిక్క మగును. నాగలోకవాసివేని నిన్నధః
పాతాళమున కణఁగఁ ద్రొక్కెదను. నాక్రోధంబు బారినుండి నిన్నుద్ధరింపఁ
ద్రిలోకంబుల నొక్కరుండు గలఁడా! భద్రా! భద్ర! నాకమండలు వేది.

శిష్యుఁడు—(ప్రవేశించి) ఎవ్వరిమీఁదనో కోపదృష్టి నున్నవారు, (సమీపించి)
నే నొలుకఁబోయ లేదు (వడఁకును)

దుర్వా—రెండవవాఁ డెక్కడ?

శిష్య—సమిధలు తేఁబోయెను. (వడఁకుచు) నేను గమండలువును దాఁకనే
లేదు. ఒట్టు. నే నొలుకఁబోయలేదు.

దుర్వా—నే నే మడిగితిని. నీ వేమి చెప్పుచున్నాఁడవు?

శిష్య—గంధర్వునిశపించుటకుఁ గమండలూదక మడుగుచున్నారు.

దూ—గంధర్వుఁ డెవఁడు?

శిష్య—బెదరి నాల్గుకాళ్లు గుప్పించి యెగిరినపుడు లేడిపిల్లవలననే కమండ
లువు తిరుగఁబడిపోయినది కావచ్చును.

దూ—విమానచారి యెవ్వఁడో గంధర్వుంజూచి బెదరినదా! ఈగంధర్వుని విమానము వానిగర్వముతోడి మానమును గ్రిందికి డించెను. భద్ర! మఱి కమండలు వేది?

శిష్య—ఉటజద్వారమున బోరగిలఁబడి యున్నది.

దూ—ఎవ్వరొలుకఁబోసిరో యెఱుఁగవా?

శిష్య—నే నెఱుఁగను. నేను జూడనే లేదు.

దూ—నీవుగాక నేనుగాక మఱి యుటజములో నెవ్వ రున్నారు. ఒకవేళఁ గోపములో నొడలెఱుఁగక నేనే యొలుకఁబోసి బోర్లఁద్రోసితినా.

శిష్య—అట్లయి యుండదు.

దూ—నాకుఁ దగినశిష్యుఁడవు - నీవుగాదు, నేనుగాదు, నీవుచూడ లేదు.

శిష్య—భయపడి పరుగెత్తులేడిపిల్ల కాలు దగిలి పడినదేమో.

దూ—(విని) అలాగా! పోనీ పాపము దాని కేమి తెలియును. ఆ! ఓరీ కష్టాత్మ! నామృగమే నీకంటెఁ బడినదా! నీవు నాకంటిమంటఁ బడియెదవు. భద్రా! గంధర్వుఁ డంటివిగదా.

శిష్య—విమాన మొకటి గగనమునఁ బోవుచుండ భీతిచే -

దూ—ఆఁ! నానెత్తిమీఁదినుండి విమానమును నడపెనుగా. నీవుపోయి కుండిక కడిగి మంచినీరు త్వరగాఁ దెచ్చెదవా.

శిష్య—ఆజ్ఞయైనఁ దెచ్చెదను.

దూ—పోనిమ్ము. నీ రెందుకు, నోరులేదా.

శిష్య—ఆచమనమైనఁ జేయవలదా.

దూ—వీనికై యింతశాస్త్రవిధాన మక్కఱ లేదు. కాని—ఏమని శపింపను? చెప్పుము.

శిష్య—నాకు మొదటనే శాపమన్న భయము.

దూ—తపోభంగ మనియా? నేను గోప్పిమ్ములలో వన్నెకెక్కినవాఁడ నైతిని. ఇఁక భయమేము.

శిష్య—ఆతఁ డీవృత్తాంత మెఱుఁగునో యెఱుఁగఁడో.

దూ—నేనిప్పుడు స్పష్టముగా నెఱిఁగించెదను. భద్ర! ఇందాఁక నాయెదుట నెవ్వరో నిలువంబడిన ట్లయినది?

శిష్య—పాపము! నారదుఁడు లేడిపిల్ల పాఱిపోయినపిమ్మట వచ్చినాఁడు. అతఁడు కాఁడు.

దూ—అతఁ డేఁడీ! తప్పుకొని పోయినాఁడా. అతనితెంపి నాకంటిలో నున్నది. ననాశ్రయించికొన్న నతనికి మృష్టాన్నము దొరకును. ఎవ్వఁడురా పుష్పకమెక్కితి నని గర్వించిన గంధర్వుఁడు. గర్వాంధుఁడు!

చ. ఒరుశకటంబు నెక్కి కడు నోరగిలంబడి నిక్కి చూచుచుం
దిరుగుడుగ్రుడ్లఁ, గాలిపయిఁ దీర్చినకాలును గాఁ బరిభ్రమిం
తురు పురిలోఁ బలోవరులతోడ మదాంధులు మిన్నుముట్టఁగా
చరిగెడు నీఖచారి కనునా వనవాసులకష్టసౌఖ్యముల్.

శిష్యు—స్పష్టముగా గంధర్వుఁడే - మగనాలుకూడఁ బ్రక్కనే యున్నది.

దూర్వా—ఎవ్వఁ డయియుండును! ఇపు డేవాఁ డేవంశమువాఁడో తెలిసి కొనుట కష్టముగానే యున్నది. వత్స! గంధర్వులకుఁ బ్రక్కనే మగనాం డ్రుండుట నీ కానవాలా.

శిష్యు—అదిగాక నరులు విమానము లెక్కుదురా.

దూ—నీ వెఱుఁగవులే - మఱి యీగంధర్వుఁ డెవ్వఁడందువు?

(తెరలో - ధ్వని) మహాత్మా! క్షమియింపుము. క్షమియింపుము.

దూ—(విని) ఎవ్వరది, మొదలు శాపమే లేదు. క్షమియించుట యెక్కడ.

శిష్యు—(తనలో) నారదుఁ డేమో చెప్పియుండును.

దుర్వా—ఎదుటంబడి ప్రార్థించువానిం గన్నఁ గోపము తగ్గును. శాపము పణముగాఁ బడదు. నారదుఁ డీప్రక్కలనే యుండును.

గీ. హరిణపోతంబునాఁకలి యారలేదు, నాదుకోపంబు చల్లాఱలేదు శాప
విధాయులే దింతలో వచ్చురాయబారి, నారదునితోడ వీఁడు గంధర్వుఁ డకట.

మాటలే మంత్రములు, నీటితోఁ బనియేమి? వీరు నాయెదుటికి రాకమున్నె శపించెదను. గంధర్వుఁడే యైనచో -

క. ఎవ్వఁడు నామృగపోతము, నివ్వరులం దినెడువేళ నిలుగుచు నీక్షిత్
దవ్వుగఁ బాఱంద్రోలెనొ, యవ్వాఁ డిల మర్త్యజన్మ మంది కృశించున్.

(తెరలో) - మహాత్మా క్షమియింపుము క్షమియింపుము.

దూ—ఇపుడు రానీ చూతము. నాపరుగుఁ గలసికొన్నను. ఏ నారదుఁ డేమి చేయునో.

గంధ—(ప్రవేశించి) మహాత్మా! అజ్ఞానిని క్షమియింపఁదగును.

దూ—(తలయూఁచి) పాపము, అజ్ఞాని! వెన్న వెట్టినఁ దిననేర్చునా వ్రేలువెట్టినఁ గఱపనేర్చునా,

గంధ—మహాత్మా! ఏను మిమ్ముఁ జూచనే లేదు. నాదారిని నేను బోవుచున్నాఁడను. క్షమింపుము.

దూ—నాతలమీఁదినుండియేనా నీకుదారి.

గంధ—ఆశ్రమసమీప మని తెలిసికొనలేదు.

దూ—కన్నులు నెత్తిమీఁదఁ బెట్టుకొంటివా.

గంధ—అశ్లే యైనది; గర్వాంధుఁడను.

దూ—ఆలితో విమానమెక్కి మమ్ము గేలిచేయుచున్నాఁడవా.

గంధ—శివశివ! ఎంతపాపము! (పాదములపైఁ బడి) నామొదటితప్పు క్షమియింపవలయును.

దూ—ఎట్టూ! పో, నాయొద్దికి రాకుము. ప్రథమాపరాధమును మన్నింపవలయునని యేరాజైన శాసనము చేసియున్నాఁడా. పోపొమ్ము.

గంధ—రాజు లెంతటివారు; తాము మునిరాజులు శాసనములలో వార్తికములు చేర్పవలయును.

దూ—తలఁగు తలఁగుము. అజ్ఞానివి.

గంధ—సత్యముగా నజ్ఞానిని.

దూ—సత్యమే నీయజ్ఞానము నాకోపమును దెలిసికొనలేకపోవుటలోఁ గనఁబడుచున్నది. లేడి, అందునను బిల్ల, చేరెఁడుగింజలతో దానిపొట్ట నిండును, రెండుగింజ లందుకొననిచ్చితివా.

గంధ—ఆశ్రమమే చూడలేదు, లేడి నె ట్లెఱుఁగుదును.

దూ—బెదరించుట మాత్ర, మెఱుఁగుదువు.

గంధ—నేనేమి మీలేడి నేమి బెదరించుట యేమి. క్రూరమృగమునా, మృగయుఁడనా - వేఁట నెత్తిగల రాజనా.

దూ—నాలేడిప్రాణమునకు నీవు క్రూరమృగమవే. మాచర్యలు నీకుఁబరిహాసముగాఁ దోఁపవచ్చును.

గంధ—మీతోఁ బ్రతివచనము లాడఁజాలను.

చ. అది గ్రహచార మాతరుణమందునఁ బుష్పక మబ్బుమంపలం
బుపరియ మీఁదికిం జనియె, భూమిని జూడను—

దూ—కాలము తాఱుమాఱైనది. సంస్కారములు మెండైనవి. ఋష్యాశ్రమము మీఁదఁ గూడ నిరాఘాటముగా నేగుపుష్పకములు బైలుదేఱినవిగా. ఇంక నెన్నిపింతలు గనఁబోదుమో.

శిష్యా — ఔరా నేనునిను పొడగాంచి యుండవలసినదియే.

(చెట్లచాటునం)

బడిమాముగాఁ గుటీవసతి నల్లవో లేడిని మేపుమిమ్ము నె
య్యపుమనఁ జూడలేదు పరిహాసము సేయఁగఁ గండ్రొవ్వెకో.

అదియునుంగాక బ్రహ్మతేజోవిరాజితు లగుమునిరాజులయెదుట సానిమెఱుఁగుల గంధర్వజాతి సిగ్గుమాలి నవ్వఁబోవుటా!

శిష్యా — ఏల నామృగశాబకము బెదరవలయును.

గంధ — నాదినములకొలఁదిఁ జెట్లక్రీనీడలో నేనోయుబ్బు భయంకరాకారముగఁ బరాకునమున్నపుడు కనఁబడియుండును.

శిష్యా — అట్లయిన నేఁ జెప్పినట్లు చేసెదవా.

గంధ — కత్తిమీఁద నిలువు మనిన నిలిచెదను.

దూర్వాసుఁడు —

గీ. బుద్ధిపూర్వకముగ లేడిబుడుతకీవు, బెదరుపుట్టింప లేదటన్నది నిజంబ
యేని నాచేతినివ్వరి లింత పిలిచి, మేపు చూతము మటి మిడిమేల మేల.

గంధ — (విని) హా! ఇదియేమి! సత్యముగా నే నేమియుఁ దెలియనివాఁడనే. అయిన నపరిచితమృగము నేను బిలిచిన వచ్చునా. ఈలేడి నన్నుఁ బరీక్షింపుటకై వచ్చిన మాయామృగ మేమో — స్వామీ!

చ. కడుపునఁ గన్నబిడ్డ యొకకాలము తల్లియు మూఁడునాల్గునా
ళ్లెడపడి వచ్చి పిల్చిన మెయిం బుయిలోడును రాదు చేరఁగాఁ
జడిముడిపాటునం బఱచి చేఁగవచ్చునె క్రొత్తవాఁడ నేఁ
బిడికిట నివ్వరుల్గొనుచుఁ బిల్చిన యత్నము చేసి చూచెదగా.

దూ — భద్ర! కోపమునఁ జేతిలోని గింజ లెక్కడనో చల్లియుందును. పర్ణశాలలోఁ బోఁకదొన్నెలోని గింజలు కొన్ని తామరాకులోఁ బోసి తెమ్ము.

శిష్యా — చిత్తము. (అని పోయి తెచ్చి గంధర్వునకిచ్చును.)

గంధ — (ధాన్యముం జూపి) ఓసారంగశాబమా.

గీ. నను బరీక్షింప నెంచిన త్రినయనుఁడవో, తత్పరీక్షార్థసహకారి త్వన్మునీంద్రు
కోపహాసంబనో యెలుగోలుజల్లు, గురియుమ కటాక్షశిశిరామృతరస మిష్ట.
ఓకురంకబిడ్డా!

ఉ. నామొగ మెన్నఁడేఁ గనిన జ్ఞాపకమున్నదె నిన్ను నెప్పుడే
నేమునినాఁడనో తెలుపు మేటికి నాకిటునంటిశిక్ష యా

భామిని మేఁక లేడి యొక పోలికి మెత్తని జంతువు గదా
యీమెయిఁ బ్రాహ్మణభావ మది హేతువు లేకయ సంభవించునో.

ఓకరుణాహరిణమా! రా. అకృత్రిమహృదయముతో నాయందుఁ గరుణమాపుము. ఋష్యాశ్రమములో నెట్టియక్రమమునకు నెడము లేదు. అకల్మషభావముతోఁ బిల్చెదను. నాయొద్దికి నిష్కల్మషభావముతో రమ్ము. దా. దా. త్రిట్. త్రిట్. ప్స్. ప్స్. బాబా. నే నేనాఁడును లేడిని బెంచుట యెఱుఁగను. పిల్పుధ్వనులును నాకు రావు. కోడి నొకకేతిని, పావురము నొకపక్కిని బిల్లి నింకొకమాదిరిఁ గుక్క నొక్కలాగున దానిపిల్ల నింకొక్కలాగునఁ బిల్తురు. ఎన్నో భేదములు. పిల్పుధ్వను లైనను నాకు రావు. విమానములో నున్న నాయిల్లాలు కొంత మేలు.

శిష్యు—పోయి పిల్పి తెత్తునా.

గంధ—నాయత్నము విఫలమైనపుడు గదా. దాదా త్రిట్ త్రిట్. త్రిటుటు.

లేడి—(మెల్లఁగఁ బొదలోనుండి వచ్చి యిటునటుఁ జూచును.)

గంధ—నాయిష్టదైవము! నాకుఁ బ్రత్యక్షమైతివి. రారమ్ము. త్రిట్. త్రిట్.

లేడి—(సమీపించి-ముందంజలెత్తి గంధర్వుని మూఁపుపైఁ బెట్టి ముఖము మూర్కొని చేతిలోని ధాన్యముం దినును)

గంధ—(సగద్గదము) మౌనీంద్ర! నే నెవ్వఁడనో పరవశుఁడ నైతిని. (ఆశ్చర్య పడును.)

దూ—(తనలో) తెలిసినది. మేలు.

(ఆకాశమున—ధ్వని.)

సత్యము సత్యము. ఈగంధర్వుఁడు నిరాగసుఁడు. నిష్కపటి.

దూ—ఓనారద. నీమూలమున వచ్చినకలహమే యిది.

నార—(ప్రవేశించి) దుర్వాస! నీకోపము దీఱినది కావునఁ జెప్పెదను, నే నీశ్వరుని దర్శించి వచ్చుచు నీకీవృత్తాంతము దెల్పరాఁగా నాగవల్లితీఁగకు నావీణతంతి తగిలి మ్రోఁగినది. దీనికై లేడి బెదరియుండును.

దూ—మఱి యీతని కుపకృతి యేమి.

నార—ఇట్లు (అని చెవిలోఁ జెప్పును)

గంధ—క. ప్రారంభమునం దీతఁడె, కారణముం దెల్పఁ బిదపఁ గడసారి మునిక్
సారంగము మెప్పించినఁ, దీరుపు చెప్పంగ వచ్చె, దివ్యముని బలే.

గంధ—ఔరా చేసినపనికి దలవాంచి యుండవలసినదియే.

చెట్లచాటునం

బడిమాముగాఁ గుటీవసతి నల్లుచో లేడిని మేపుమిమ్ము నె
య్యపుమనఁ జూడలేదు పరిహాసము సేయఁగఁ గండ్రొప్పవో.

అదియునుంగాక బ్రహ్మతేజోవిరాజితు లగుమునిరాజులయెదుట సానిమెఱుఁగుల
గంధర్వజాతి సిగ్గుమాలి నవ్వఁబోవుటా!

దూ—ఏల నామృగశాబకము బెదరవలయును.

గంధ—నాదినములకొలఁదిఁ జెట్లక్రీనీడలో నేదో మబ్బు భయంకరాకారముగఁ
బరాకుననున్నపుడు కనఁబడియుండును.

దూ—అట్లయిన నేఁ జెప్పినట్లు చేసెదవా.

గంధ—కత్తిమీఁద నిలువు మనిన నిలిచెదను.

దూర్వాసుఁడు—

గీ. బుద్ధిపూర్వకముగ లేడిబుడుతకీవు, బెదరుపుట్టింప లేదటన్నది నిజంబ
యేని నాచేతినివ్వరు లింక పిలిచి, మేపు చూతము మఱి మిడిమేల మేల.

గంధ—(విని) హా! ఇదియేమి! సత్యముగా నే నేమియుఁ దెలియనివాఁడనే.
అయిన నపరిచితమృగము నేను బిలిచిన వచ్చునా. ఈలేడి నన్నుఁ బరీక్షిం
చుటకై వచ్చిన మాయామృగ మేమో—స్వామీ!

చ. కడుపునఁ గన్నబిడ్డ యొకకాలము తల్లియు మూఁడునాల్గునా
ళ్లెడపడి వచ్చి పిల్చిన మొయిం బుయిలోడును రాదు చేరఁగాఁ
జిడిముడిపాటునం బఱచి చేరఁగవచ్చునె క్రొత్తవాఁడ నేఁ
బిడికిట నివ్వరుల్గొనుచుఁ బిల్చిన యత్నముచేసి చూచెదన్.

దూ—భద్ర! కోపమునఁ జేతిలోని గింజ లెక్కడనో చల్లియుందును. పర్ణశాల
లోఁ బోఁకదొన్నెలోని గింజలు కొన్ని తామరాకులోఁ బోసి తెమ్ము.

శిష్యు—చిత్తము. (అని పోయి తెచ్చి గంధర్వునకిచ్చును.)

గంధ—(ధాన్యముం జూపి) ఓసారంగశాబమా.

గీ. ననుఁ బరీక్షింప నెంచిన త్రినయనుఁడవో, తత్పరీక్షార్థసహకారి త్వన్మునీంద్రు
కోపరూపంబవో యెలగోలుజల్లు, గురియుమ కటాక్షశిశిరామృతరస మిష్టు.
ఓ జింకబిడ్డా!

ఉ. నామొగ మెన్నఁడేఁ గనిన జ్ఞాపకమున్నదె నిన్ను నెప్పుడే
నేఁబిలిచానొ నా తెలుపు మేటికి నాకిటునంటిశిక్ష యీ

భూమిని మేఁక లేడి యొక పోలికి మెత్తని జంతువు ల్గదా
యీమెయిఁ గ్రూరభావ మది హేతువు లేకయ సంభవించునో.

ఓ తరుణహరిణమా! రా. అకృత్రిమహృదయముతోఁ నాయందుఁ గరుణమూపుము. ఋష్యాశ్రమములో నెట్టియక్రమమునకు నెడము లేదు. అకల్మష భావముతోఁ బిల్చెదను. నాయొద్దికి నిష్కల్మష భావముతో రమ్ము. దా. దా. ట్రిట్. ట్రిట్. ప్పు. ప్పు. బాబా. నే నేనాఁడును లేడిని బెంచుట యెఱుఁగను. పిల్పుధ్వనులును నాకు రావు. కోడి నొకరీతిని, పావురము నొకఫక్కిని బిల్లి నింకొకమాదిరిఁ గుక్క నొక్కలాగున దానిపిల్ల నింకొక్కలాగునఁ బిల్తురు. ఎన్నో భేదములు. పిల్పుధ్వను లైనను నాకు రావు. విమానములో నున్న నాయిల్లాలు కొంత మేలు.

శిష్యు—పోయి పిల్చి తెత్తునా.

గంధ—నాయత్నము విఫలమైనపుడు గదా. దాదా ట్రిట్ ట్రిట్. ట్రిటుటు.

లేడి—(మెల్లఁగఁ దెరలోనుండి వచ్చి యిటునటుఁ జూచును.)

గంధ—నాయిష్టదైవమ! నాకుఁ బ్రత్యక్షమైతివి. రారమ్ము. ట్రిట్. ట్రిట్.

లేడి—(సమీపించి - ముందంజలెత్తి గంధర్వుని మూఁపుపైఁ బెట్టి ముఖము మూర్కొని చేతిలోని ధాన్యముం దినును)

గంధ—(సగద్గదము) మౌనీంద్ర! నే నెవ్వఁడనో పరవశుఁడ నైతిని. (ఆశ్చర్య పడును.)

దూ—(తనలో) తెలిసినది. మేలు.

(ఆకాశమున—ధ్వని.)

సత్యము సత్యము. ఈగంధర్వుఁడు నిరాగసుఁడు. నిష్కపటి.

దూ—ఓనాదర. నీమూలమున వచ్చినకలహమే యిది.

నార—(ప్రవేశించి) దుర్వాస! నీకోపము దీఱినది కావునఁ జెప్పెదను, నే నీశ్వరుని దర్శించి వచ్చుచు నీకీవృత్తాంతము దెల్పరాఁగా నాగవల్లితీఁగకు నావీణతంతి తగిలి మ్రోఁగినది. దీనికై లేడి బెదరియుండును.

దూ—మఱి యీతని కుపకృతి యేమి.

నార—ఇట్లు (అని చెవిలోఁ జెప్పును)

గంధ—క. ప్రారంభమునం దీతఁడె, కారణముం దెల్పఁ బిదపఁ గడసారి మునీ
సారంగము మెప్పించినఁ, దీరుపుచెప్పంగ వచ్చె, దివ్యముని బలే.

దూర్వా—నీవు వచ్చినప్పటికే నిన్నుఁజూచి బెదరిన దని మాకుఱ్ఱవాఁడు చెప్పు చున్నాఁడు.

గంధ—(తనలో) అమ్మయ్య! ఆశాపము నారదునకుఁ దగులదు. పోనీ.

దూ—ఓగంధర్వరాజ!

గంధ—(తన) ఈపిలుపుతో నేను గృతార్థుఁడను. (ప్రకా) ఏమియానతి!

దూ—కారణ మీనారదుఁడు చెప్పెను.

గంధ—అంతయు మీయనుభావము.

దూ—నిన్ను భూలోకమునఁ బుట్టి కృశింప నుడివితిని.

గంధ—నిగ్రహానుగ్రహసమర్థు లెట్లాడిన నేమి.

దూ—దానినే కొంతమార్చు చున్నాఁడను.

నార—ఈసభలో నేను సభ్యుఁడ నగుదునో కానో. నేనేమైన సభకీయవలసి యున్నదేమో. కాని మొదటితీర్మానములోని కృశించు ననుపదము తీసివేయ వలయును.

దూ—నీవు గౌరవసభ్యుఁడవు కావున నుపపాదింపవచ్చును.

నార—అట్లైని "యిల" యనునది యాపర్యాప్తిం బొందినది. స్థలనిర్దేశము ముఖ్యము.

దూ—ఈక్రిందితీర్మానమును సర్వజనాంగీకృతముగ నిర్ణయించి దీనిప్రతి నొక దానిని గంచిలో మామిడిచెట్టునకు వ్రేలాడఁగట్టవలయును. ఆలకింపుఁడు.

మ. సిరితోండం డనుజంగమార్చకగణశ్రేష్ఠుండవై కంచిలో
నిరతంబుౘ్ శివభక్తులం దనుపుచుౘ్ శ్రీకంఠదీక్షౘ్ మహా
ధ్వరసాదృశ్యశివవ్రతంబున జగత్ప్రస్తావముం గాంచి కాం
తు రహిం గేనలకామ్యశైలనివసద్రుద్రప్రలీనం బొగిౘ్.

గంధ—ఇదినాకు శాపమా! వరము.

నార—ఈవరము నీవెట్లు కాపాడుకొందువో.

గంధ—మహాత్మా! దీనఁ గష్టమేమి గలదు. అరంటిపండువలె నున్నది.

నార—అట్లు గాదు. నిన్నుఁ బరీక్షింపఁ గోరి యనేకులు కొంటెభక్తులు శైవులు వత్తురు.

గంధ—ఏమిభయము! శైవం బగుపని యెంతకఠిన మైనదైనను నాకు సంతసమే! నాతండ్రి యేకామ్రనాథుఁడు గలఁడు.

నార—ఏమో! జాగ్రత్త.

ఉ. ఔ లుడికించి పెట్టు మని యంపముతోఁ దలఁగోసికొమ్మటం
చాలిని దెమ్మటంచు నిజహస్తమునం జెఱకాడి పానకం
బోలిని ద్రావని మ్మనియు నొక్కకుమారుని జంపి కూరగాఁ
బేలిచి యేకనం గుడువ విస్తరిలో నిడుమంద్రు చేసెదే?

గంధ—ఓహో! నన్నంతగఁ బ్రార్థించు నర్థివరులు వత్తురేని చరితార్థుండనుగదా!

దూ—ఈసత్యవంతుఁడు, నారదా, రెండవహరిశ్చంద్రుని దలపించును.

గంధ—(తన) భవత్కరుణావిశేషమున నీదాసుఁ డెంతకైనఁ జాలఁగలఁడు.

నార—నీవును నీధర్మపత్నియు నీవిమానమునఁ గంచికిఁబొండు.

గంధ—చిత్తము! (అని నడచి చూచి) ఆహా! అద్భుతము! దారుణశాపాక్షరములు వినినంతనే నామగువ మూర్ఛ వడినది. ఇఁక వీరియానతి నెట్లు నడపెదనో! ప్రాణేశ్వరి! లెమ్ము. మానీంద్రునిప్రసాదమును బడసి వచ్చితిని. ఓ మునిరాజులార! ఈవిషమసంధి యెట్లు వచ్చినది.

నార—ఈశ్వరకల్పుఁడైన దుర్వాసోముని యాజ్ఞకు వైషమ్యముండదే.

దూ—ఏమిజరగినదో చూచివత్తము రండు.

(అని నారదుఁడు, శిష్యుఁడు రాఁ బరిక్రమించును)

గంధ—ప్రాణేశ్వరి! నన్ను విడిచి యొంటిగా నరుగకుము హా! (అని విమానము పైఁ బడియుండును.)

దూర్వా—(చూచి) ఇది మూర్ఛ.

నార—ఈవిమానము నడపువా రెవ్వరు.

దూ—(ఆలోచించి) మంచిది. వీరి నిట్లే యుండనిండు. వీరిమానసములు కంచిలో నరాంశములం బొంది వృద్ధినంది కైలాసమున కేగఁబోవునపుడు వీ రీపుష్పకముమీఁదనే మరలఁ దేరుకొందురు.

నార—బాగుబాగు. గంధర్వులు నరు లగుటకు మంచిసులభోపాయము దొరకినది. మానివర నాకు సెల విమ్ము. మరల వీరితోనె వచ్చి పర్యవసానముం దెల్పెదను.

శిష్య—(తన) అంతవఱకు నాకీశవజాగరము తప్పదు.

దూ—తథాస్తు. కానిమ్ము.

ఇది క్రోధశాంతి యనుప్రథమరంగము.

౨. ప్రభుసందర్శనము.

(ఇద్దఱు రోగులు దంపతులు ప్రవేశింతురు.)

భర్త—వనితామణి! నాకు ముప్పది, నీకిరువదియైదు. ఈయీాడుననే మనయిరువురకు నేకకాలమరణము దైవము సంఘటించెనా.

భార్య—దైవవశమున కసాధ్య మున్నదా. వయసువా రేమి వృద్ధు లేమి.

భర్త—నీ కేమైనఁ గోర్కు లున్నవా?

భార్య—నాథా! నిన్ను వెంబడించుట యొక్కటే కోర్కి.

భర్త—నీవు కఠినహృదయురాలవు.

భార్య—నన్ను విడిచి పోఁజూచుటలో మీాహృదయము చాల మెత్తనిదా!

భర్త—అయిదేండ్లబుడుతఁడు, మూఁడేండ్లకుఱ్ఱది, వీరిగతి యాలోచించితివా.

భార్య—నాటు పోసినవాఁడు నీరు పోయఁడా!

భర్త—పెద్దవా రగునంతకు వారిని మనధనము నెవ్వరు రక్షించెదరు.

భార్య—దిక్కు లేనివారిని దేవుఁడే రక్షించును.

భర్త—వేదాంతము చాలును, దిక్కు లేకేమి, నీయన్నలు లేరా నాయన్న లేఁడా.

భార్య—మాయన్నలు చేరిరా "సర్వంనాశాయ మాతులః". మీాయన్నలు మీావారు, మీాయిష్టము. లేనివారు బాగుపడుకాలము.

భర్త—జ్ఞాతిగుట్టు, అరఁటికట్టు.

భార్య—మీాయన్నపై మీాకు విశ్వాస ముండవలయును.

భర్త—బిడ్డల కేదో గంజిపోసి పెంచును; ధనము చెడ్డది. ఇంతదనుక నన్ను ధనప్రసంగమునకు దింపక కాలము గడపుచున్నాఁడు - అతనిబిడ్డ లెట్టివా రగుదురో.

భార్య—బావగారినే నమ్మవలయును. ఏమైనను బరులపై నాకు విశ్వాసము లేదు.

భర్త—అంతయే - నాయనా! రంగా! పెద్దయ్యను బిలిచికొని రమ్ము.

(అన్న రంగని నెత్తుకొని ప్రవేశించును.)

సేవకుఁడు—(పీఠము వెట్టును.)

అన్న—తమ్ముఁడా! ఏలరా! నన్నుఁ బిలిచితివి, నేఁ డె ట్లున్నది.

తమ్ము—అన్నయ్యా! మాయిద్దఱస్థితియు నొక్క రీతిగా నున్నది.

అన్న—మీకు బెంగ యెక్కుడు. రోగులు లేరా, వైద్యులు లేరా, మీవంటి వారిం జూడము.

తమ్ము—రోగమునకై బెంగ లేదు.

అన్న—మతి యేమిటికి బెంగ. మనోవ్యాధికి మందు లేదు.

తమ్ము—తండ్రీ! రంగా! (కన్నీరు పెట్టుకొనుచు) చెల్లెలు వీథిలో నాడుచున్నది. దాయియొద్దికి నీవును బోయి యాడుకొమ్ము.

అన్న—(రంగని నాడించి దింపుచున్నాఁడు)

రంగ—(పోవుచున్నాఁడు)

అన్న—అబ్బ! యింత బేలలను జూడ లేదు.

గీ. పుట్టుకకు మున్నె తండ్రులు గిట్టినారు, పురుటిలోఁ దల్లు లెందఱో మరణమంది
రేమి? వారలు బ్రతుకరో యింద్రభోగ, మనుభవింపరొ బిడ్డల కడలనేల.

తమ్ము—అన్నయ్యా! ఈకుఱ్ఱవాం డ్రేమార్గమున బ్రదుకుదు రని చెప్పుము?

అన్న—ఆయుర్దాయ మున్నవారికి గడ్డిపఱక యడ్డుపడి పెంచును. మే ముందుముగదా!

తమ్ము—అదియే నాధైర్యము.

అన్న—నీ కాధైర్యము లేదు. ఉన్నచో నిట్లు కృశింపవు.

తమ్ము—ధైర్యము లేకయేమి లే.

అన్న—అడవి రక్షలేనియబలుండు వర్ధిల్లు.

తమ్ము—అట్టి యవశకునముమాట విన లేను.

అన్న—న న్నేల పిలిచితివి. నే నేమి చేయవలయును.

తమ్ము—నాబిడ్డలను బెంపవలయును.

అన్న—ఇది నీవు చెప్పవలయునా. నేను ముందైన నాబిడ్డలను నీవు పాఱ వైచెదవా?

తమ్ము—అట్టిమాటలే నేను విన లేను.

అన్న—సర్వవిధముల మీయిరువురకంటె నధికప్రేమమునఁ జూచెద.

తమ్ము—మీమఱఁదలిస్థితి వినుము.

గీ నేను నవ్వినవవ్వుఁ గుందినను గుందుఁ, దిన్నఁ దినుఁ బండఁ బండుఁ జానున్నఁ జావ
నున్నయది బ్రహ్మహత్య నా కెన్నవచ్చుఁ, గవలపిల్లలతలనొప్పి కరణి నుండె.

అన్న—మీయన్యోన్యానురాగ మట్టిది.

తమ్ము—కన్నబిడ్డలపైఁ గరుణ యుంచవలదా.

అన్న—అనువ్రతలైనసతులలక్షణము.

తమ్ము—బ్రదుకనిమ్ము - చావనిమ్ము - నామాటవినుము.

గీ. వేయిగద్యాణములు నఱవేయిటంక,ములును నొకలక్షదీనారములును గలవు
బిడ్డలిద్దఱు గృహమును బెద్దచేలుఁ, గలవు నీవిది యెఱుఁగుదుగాదె మున్ను.

అన్న—ఎఱుఁగుదును. వీని నన్నిటిని బీఱువోకుండ రక్షించెదను.

తమ్ము—చ. కొమరితఁ బెంచి పెండ్లి యనుఁగుంబతితో నొనరించి వేయిరూ
ప్యములను, నల్లువానికి సభాముఖమందున రెండువేలు ని
చ్చి, మిగులవేడ్కగా నొకరిశేఖర మందు లగింప కంపునాఁ
డు మగున కిమ్ము గద్దె లోకఁడున్నఅవేయిని సారెచీరకున్.

అన్న—ఇవి యన్నియు మీచేతులతో మీరు చేసికొనవలసినవి. మీకన్నులతో
మీరు చూచుకొనవలసినవి.

తమ్ము—మా కాయైశ్వర్యము పట్టలేదు.

ఉ. లేమిని లేదు లే దని చలించెడుబీదలు కన్నబిడ్డలం
గోమున గంజిపానకము గొంగళి పట్టుగఁ బెంచి ముద్దుగా
రాములు చూపి యోగ్యమును బ్రాయము నారసి యుత్సవంబులం
దా మొనరించి సంతతముదంబున నుం డ్రది మాకు లేదగున్.

అన్న—మీ రేదో కొంత యానందించితిరి కుఱ్ఱవాండ్రే యేమియు నెఱుఁగరు.

తమ్ము—దానికే నేను విచారించుచున్నాఁడను.

అన్న—మీ రేదో తప్పుటర్థములోఁ దీసికొనవలదు. మే మెంతమంది యున్నను
మీరు కాముగదా.

తమ్ము—దేవుఁడు గాని మీరు గాని యట్లు కావలయును.

అన్న—దేవుఁడు పైవిచారణ చేయుచుండ నేను రక్షించెదను.

తమ్ము—గీ. లక్షదీనారములకు నెలకు నెలకును, వచ్చువడ్డిని నాల్గవవంతు నీవు
గొనుచుబిడ్డలఁ బ్రేమతోఁ గనుచుఁ బెనిచి,మనుచునదినీకుఁ జెప్పఁగఁ బనియు లేదు.

కాని—క. దైవము నీవును బాపలు, జీవించు నుపాయ మరసి చిరకాలము సం
భావనఁ బెంచుఁడు విధి గత,జీవులయినఁ దద్ధనంబు చెందును నిన్నున్.

అన్న—ఏల యిట్టనెదవు. వారిబరు వెవ్వరు మోసికొందురు. ఇపు డాయోటి
మాటయేటికి.

తమ్ము—ఓహో గట్టియో కీడెంచి మేలెంచుట.

అన్న—మీరు వెంగఁగొని రోగముఁ బెంపక నిశ్చింతగా నుండుఁడు.

తమ్ము—రోగము నేను ర మ్మనిన వచ్చినదా?

అన్న—వెంగరోగములు కొన్ని తెచ్చిపెట్టుకొనునవి కలవు.

తమ్ము—నేను రోగము వచ్చు నని యెన్నఁడును దలఁపలేదు.

అన్న—ఈవైద్యుఁడు పదిదినములనుండి చూచుచున్నను—

తమ్ము—నాగ్రహచారమున కెవ్వరు కర్తలు—వీనిచేత నెందఱో బ్రదికిరి. వీనిని మార్పకుఁడు. నాకుఁ గొంచె మాయాసముగ నున్నది. కొంచెము తాళి రండు. ఈకాగితము సావకాశముగఁ జదివికొనుఁడు. (ఇచ్చును.)

అన్న—మంచిది(అని కాగితముం బుచ్చుకొని లేచును.)

తమ్ము—(భార్యతో)నామాటలు వినుచున్నదానవా?

భార్య—వినుచున్నదానను. బావగారితో రెండుమాటలు—

తమ్ము—అన్నయ్యా! మీతో నేమో చెప్పునఁట.

అన్న—ఎంతవెఱ్ఱి! ఆహా చెప్పుమనుము.

భార్య—నాసాహసమునకు క్షమింపవలయును. బిడ్డలకై నేను జీవింపవలయును గాని ప్రాణములకై కాదు. మీరు మాబిడ్డలను బెంపుఁడు; ఏమైనం జేయుఁడు మీకర్పించితిని. పెంచితిరా దేవుఁడు మిమ్ముఁ బెంచును. నమస్కారము. నాకు సెలవిండు. (ప్రక్కకుఁ దిరుగును.)

భర్త—ఎక్కడికి? నేను గూడవత్తును. ఒంటిగాఁ బోకుము. రంగా! రంగా!

(సేవకుఁడు ప్రవేశించును.)

భర్త—రామా! బిడ్డలుభద్రము. అన్నా నమస్కారములు. (కన్నుమూఁత.)

సేవ—(చూచి) హా! యెంతపని జరగుచున్నది. ఒక్కయదు గీయమ్మముందు. ధన మేమి సుగుణము లేమి యాయువు చెంతకుఁ బోలేవు.

(అని పోవుచున్నాఁడు.)

అన్న—హా! తమ్ముఁడా! అన్నదమ్ము లను ద్వంద్వము నేకశేషము చేసితివా. నీబిడ్డలను నీవలెఁ గాపాడఁగలనా.

గీ. అమ్మ యే దని నాయన యగపడఁ డని,యడుగు బిడ్డల కేమని నుడువువాఁడఁ
గడుపు తఱుగఁగ నేరీతిఁ గడపి పుచ్చి,మిమ్ము మఱపింపఁగలనొ నాతమ్ముగుఱ్ఱ.

(పోనిమ్ము అదృష్టవంతులు)

ఉ. ప్రేమను బెండ్లియాడి రొకరి న్విడనాడ రొకళ్లు రేఁబవ
ళ్లేమఱి యేని బంధుల సుహృత్తుల సాధుల బీదలం గడుఁ

గోమున నేకరీతిగనుఁ గొంచును గోరిన దెల్ల నిచ్చుచుం
దామును దించు వచ్చి రది దైవము మెచ్చెను జాలు వీరికిన్.

ఏడ్చి యేమి తెచ్చెదను: హా తమ్ముఁడా. అగస్త్యభ్రాత ననిపించుకొని నీయాఁతనే బ్రదికితిని. ఇంకను నీయాధారమే నాకు. నిస్సహాయుఁడ నైతిని! నీ వున్నప్పటి ధైర్యము నాకుండదు గదా!

(పరిక్రమించి ప్రవేశించి)

పసిపాపల నాచేతఁ బెట్టి నాసోదరుఁడు సపత్నీకుఁడై కాలవశము నొందెను. (ఆలోచించి) శ్రీరంగనీతులు గావు. నిజముగా మనుజుఁడు—

మ. తనతో నేమియుఁ దేఁడు వచ్చునెడఁ జేతం గొంచుఁబోఁ డేగుచోఁ
దనయున్నంతకు నాది నాది యని యాస్తిం జేర్ప నూహించు నే
ననుబోల్లాడితి నూనె రాచికొని యంటు న్నొంటు లే దాతఁడీ
ధన మెట్లార్జనచేసె నచ్చెరు వగున్ దైవంబు దా ముఖ్యమా.

ఎద్దులపైఁ బెటికించుకొని పోఁదగినంత ధనమున్న నాతమ్ముఁడు ముష్టెత్తు దినియెను. ఆపూఁట కాపూఁటవారము నేనును నాబిడ్డలు నీడ్చుకొని వచ్చుచున్నాము.

గీ. తండ్రి యొసఁగెను నాకును దమ్మునకును, దన గడించినధనము నర్ధ మొనరించి
కడలిపొంగుగఁ బెరిఁగెను గాలుఁ జేయి, వచ్చి తమ్మునిసొమ్ము నాస్వమ్ము వోయె.

గుణములేక చెడెదవా కూడులేక చెడెదవా. ఆతఁడు నన్న న్యాయము చేయలేదు. నే నాతని జెఱుపఁ దలఁపలేదు.

ఉ. ఉండినవాఁడు మెక్కెనను నూరక లేనియతండు పస్తుగాఁ
బండినఁ గాల మాఁగదు స్వభావమునం గమనించు విత్తవం
తుండయి తమ్ముఁ డుండె నొ గతుండనొ నిర్ధనుఁడైన నేను దా
నుండును మాట యొక్కటి జనోత్కరదూషణభూషణార్హమై.

ఇపు డొకకష్టమువచ్చినది. నరములేనినాలుక నలుగురు నాలుగు తెన్నులవారు.

గీ. కూఁతు పెండ్లికి నల్లునకును గొమార్త, చేతికిని సారెచీర కిచ్చెను విభాగ
మొనరఁగొడుకున కెల్లయునొసఁగెఁ బెంచు, దానికిని జెప్పె నాకుసార్థక్యమింత.

దీన నేను లోభగుణము చూఁపుట కవసరము లేదు. ఏమో డబ్బు పాపిష్ఠిది. తొల్లింటి చరిత్రము వినమా.

గీ. భోజునిగుఱించి ముంజుని బుద్ధివినమె, ధనము గుణమును మరలించు ధర్మమార్గ
మన్న నేమనియడిగించు నహహాధనము, జగమునం దెన్ని విధములసంచరింతు.

నే నీధనముం గాపాడుట యొక యెత్తు. బిడ్డలం బెంచుట యొక యెత్తు. లోకాపవాదము రాకుండ మంచిగంధమునం దొకకాలు నగ్నిహోత్రమునం దొకకాలును బెట్టి చరించుట యొక యెత్తును గా నుండును. నామఱందలు పలికిన సాహసవాక్యములు! ఓ వనితామణి!

ఉ. ఎన్నఁడు నీవు నాయెదుట నించుక పల్కవు బావగారికి
స్సన్నన చూపుదాన వతిమాత్రముగా నిది యేమి యంత్యమం
దిన్నటి మర్మభేదు లగు నే బళి నీవచనంబు లీశ్వరుం
డెన్నఁడె నీనిసుంగులకు నే నొకపాపము చేయఁ బూనినన్.

బాగుచేసినను బాడుచేసినను నేన కదా యింక—లోకమునకు భయంపడని క్రూరుఁ డుండునా! అడుగడునకు ధర్మసందేహములతో మరణించిన యోదంపతులార! ఇపుడు చూడుఁడు మీసంతానమును,

చ. చదువను వ్రాయనుం గఱచి సద్గుణముల్ సదసద్వివేకముం
జదురుఁదనంబు గౌరవము శాంతము గాంచను లేనివారికిం
గుదురదు కల్గియుం జదువుకోఁ దగదో యిది పల్లెటూరు చి
క్కదు తగుపాఠశాల యు నొకండును జక్కని యొజ్జయిచ్చటన్.

(దీని కుపాయ మాలోచింపనలయును.)

(పరిక్రమించి యిరువురు బిడ్డలతో వచ్చి)

ఈపదనున మిన్నకున్నఁ జిన్నవాండ్రు చెడుదురు. వీరిని రాజమహేంద్రమునఁ బెట్టి చదివింపఁ దలఁచితిని. అక్కడఁ బలువురు బందుగులు విద్యావంతులు పండితులు పాఠశాలలు పల్లెకూటములు గలవు. ఇదియంతయు నాభార్యకు నచ్చదు.

క. పాపము! వీరల విడువఁగ, నోపక వచియించె నెన్నియో ప్రతిబద్ధ
వ్యాపృతము లైనవాక్కులు, కోపించెన్ బుజ్జగించెఁ గొంపోకుండన్.

ముద్దుచే విడువనోప మేని మనముద్దుబిడ్డలవలెనే వీరును జెడెదరు. ఉపపత్తియున్నపుడు నూరకుండనేల యని నచ్చఁ జెప్పితిని. ఈపాపల కేమి తెలియును. తల్లివల దనిన వల దనిరి. నేను జదివింతు ననినఁ జదువ వత్తు మనిరి. (బిడ్డలంగాంచి) నాయనా! రంగా! రాముఁ డేఁడి?

రాము—(వచ్చి) ఇదిగో సిద్ధము.

రంగ—పెద్దనాయన! నన్ను రాముఁ డెత్తుకొనును.

తండ్రి—చెల్లెలిని నే నెత్తుకొందును. రంగనాయకి రావమ్మ!

బాలిక—(చంక నెక్కును.)

రాము—(రంగని నెత్తుకొని నడచును.)

రంగనా—పెద్దనాయన! ఇన్నిచె ట్లెందుకు?

తండ్రి—(నడచుచు) అమ్మా! ఇదియే యడవి. ఎక్కువచె ట్లున్నదే యడవి

రంగ—అనఁగా ననఁగా నొకయడవి—అని చెప్పినావే కథ.

తండ్రి—ఆఁ. అదియే యిది.

రంగనా—ఇం దెవ్వరున్నారు. చదువులబడి—

తండ్రి—ఇందు మనుష్యు లుండరు. పెద్దపులులు—

రాము—ఈయడవి నడ్డుపడి మనము మామయ్యగారి యూరికి వెళ్లెదము

రంగ—పెద్దయ్యా! పెద్దయ్యా! పెద్దపులి యేమిచేయును?

తండ్రి—ఆవులను మేఁకలను బట్టిచంపును.

రంగనా—అన్నయ్యా! చూచినావా.

రంగ—చెల్లీ! పెద్దపులిని జూచినావా.

రంగనా—బొమ్మచూచితిని. గొల్లపిల్లవాని నెత్తుకొనిపోవుచున్నది.

రంగ—పెద్దనాయన! పులి యావునుమేఁకను జంపక గొల్లపిల్లవానిని జంపెనే.

తండ్రి—ఏదో కథలో నట్లు చెప్పినారు.

రంగ—మనము భయపడకుండఁ జూడవచ్చునా?

రంగనా—పెద్దయ్యా! నాకుఁ బెద్దపులిని జూపింపవా.

తండ్రి—పోనుబోను గనఁబడును జూపెదను.

రంగ—ఇంక నెంతదూర మున్నదిబడి.

తండ్రి—ఇదిగో వచ్చినాము. ఎండతీక్ష్ణముగా నున్నది. రామా! ఇక్కడఁ జెట్టుక్రిందఁ గొంతసేపు కూర్చుందము.

రాము—అట్లే కానిండు.

(అందఱును గూర్చుందురు.)

తండ్రి—రామా! నాకు నిద్రవచ్చుచున్నది. నిన్న మొన్న రాత్రులు పెద్ద యోజనలతో నిద్ర పట్టలేదు. బిడ్డలను జూచుకొమ్ము.

రాము—పండుకొనుఁడు. వీరినిగూడ నిద్రపుచ్చెదను.

తండ్రి—(ప్రక్కవైచికొని నిద్రించును.)

రాము—అమ్మా! నీవు పెద్దయ్యగారియొద్దఁ బండుకొనుము. ఎండ వేఁడికి నీమొగము నిద్రకు వచ్చినది. (పండుకొనఁబెట్టి జోకొట్టును.)

రంగ— నేను నీబట్టపఱచుకొని పండుకొందును.

రాము—అట్లే పఱచుకొమ్ము. (అనిపఱచి పరుండఁబెట్టెను.) (తనలో) ఈ ఘోరవనముదారి నేలరావలయును. బండ్లులేవా యేల నడపించుకొని పోవలయును. గుర్రెక్కఁడు మంచినీళ్లు తెచ్చినాఁడా! చెంబు దెత్తునా యనిన దారిపొడుగున గుంటలే యనియెను. రెండురొట్టెలు చేతఁబట్టుకొందునా యనిన నెక్కడఁజూచినఁ బ్రతివృక్షమునఁ బండ్లే యనియెను. ఏమి తలంచి నాఁడో యెఱుఁగరాదు.

తండ్రి —(గుఱక వెట్టి పలవరింతలుగా) నాతమ్ముఁడు వ్రాసినకాగితములో నొక్కముక్కయున్నది. పెద్దవారు కాకుండ నాబిడ్డలు మరణించిన యెడల సర్వధనము నీకే చెందునని.

రాము—(విని) ఔర! వీనితలంపు.

తండ్రి—ఈతొడుసు విడుచుట యెట్లు.

రాము—(విని) తొడుసేమి, విడుచుట యేమి, నేనే యీతనికిఁ దొడుసునుగాఁ దోఁచి యుండవచ్చును. ఆహా; దురుద్దేశము లెట్లు బైలు వెడలుచున్నవి!

తండ్రి—వీనిని గాని వీరిని గాని చీఁకటిగుహాలోఁ బడవైచి—

రాము—(విని) చంపివేయరాదా.

తండ్రి—రాముని దీసికొనివచ్చుట పొరపాటు.

రాము—నే నిపుడే తప్పుకొందును.

తండ్రి—అన్నిశ్రీరంగనీతులు చెప్పిన నే నేమి తలంచుచున్నాఁడను. ధనాశ పెట్టిన రాముఁడు చెప్పినట్లు వినఁడా.

రాము—నేనా! కుడిచినయింటికిఁ గ్రుంగు దెచ్చెదనా.

తండ్రి—(గుఱ్ఱువెట్టుచున్నాఁడు.)

రాము—నే నిపుడు తప్పుకొనవలసినదే—మఱియీపిల్లలగతి. ఈదుర్మార్గుఁడు లేవకమున్నె వీరి నెక్కడికైనఁ గొంపోయిన—

రంగనా—నాకు బొబ్బకావలయును (నిద్ర లోఁ బలవరించును.)

రాము—ఇది గట్టిచిక్కే! నీటికై యెక్కడికిఁ బోదును.

రంగ—(నిద్రలో) అదిగోఁ పెద్దపులి.
రాము—ఏమియు లేదు పండుకొనుండు.
తంత్రి—(నిద్రలో) నేను లేచి రాముని బండుకొమ్మని వానితలపై బండ యెత్తి వైచెదను.
రాము—దుష్టుఁడా నాకు నిద్రపట్టునా. పదునాల్గేండ్లయినను లక్ష్మణస్వామివలె.

(అడవిలో నొకయల్లరి)

రాము—(విని ఓహో! ఇది యొకవిపత్తు—ఏమి చేయుదును. ఏమైనను మంచిదే-(అని మెల్లఁగ) నాయన రంగ! లెమ్ము: నీకొకమాట చెప్పెదను.
రంగ—(లేచుచున్నాఁడు)
రాము—(రంగనాయకిని లేపును)
రంగనా—(లేచి) యేమి చిత్రము చూపించెదవు.
రాము—మన మీచెట్టుమీఁద నెక్కి చిత్రము చూతము. క్రిందఁ జీమలున్నవి. పెద్దపులులు వచ్చును.

(అని యిరువురను జెట్టెక్కించును.)

తంత్రి—(గుఱ్ఱు పెట్టుచున్నాఁడు)
రాము—ఈతని గూడ లేపుదునా? వలదు. ఇట్లే యుండనిమ్ము. అడవిలోఁ గలకల మెక్కుడుగా నున్నది. నేనును జెట్టెక్కి బిడ్డలను గట్టిగాఁ బట్టుకొందును. (అనియట్లుచేయును) (ఒక్క తుపాకిధ్వని వినఁబడును)
రంగనా—రామా! ఇదియేనా చిత్రము.
రంగ—రామా! నాకు భయముగా నున్నది.
రంగనా— పెద్దపులి వచ్చును. భయపడకురా అన్నయ్య.
రంగ—నాకుభయము. పెద్దనాయన లేవలేదు.
రంగనా—పెద్దమనుష్యులను గఱవదు.
రంగ—ఏమిటి పులి యేది?

(అంతలో గాండ్రుమనుచు నొక్కపులి వచ్చి నిద్రించువానిగొంతు క్రొల్లఱచితానును వానియొద్దఁ బడును.)

రంగనా— రామా! ఇదియేనా చిత్రము.
రంగ—ఇదియా చాఱలమెకము. నాకుభయము.
రంగనా—పెద్దయ్య చెప్పినాఁడు—మనుష్యులను గఱవదు. భయపడవలదు.

రాము—బాబు! భయము లేదు. పులి చచ్చినది. (తనలో) వీనిపాలిటికి-వీని యూహాలకు వెంటనే ఫలముగదా.

(మనుష్యులధ్వని వినవచ్చును.)

రాము—ఏటువడి పాఱివచ్చిన యీపులిజాడలు దీయుచున్న యెవ్వరో వేఁట కాండ్రు వచ్చుచున్నారు గాఁబోలును. (అని చెట్టుదిగును)

(ఒకరాజును గొందఱును బ్రవేశింతురు.)

రాము—(ఎదు రేగి మ్రొక్కును.)

రాజు—(చూచి) కిరాతార్జునీయము జరుగునా యేమి. నేను గొట్టినపులిని నీవెట్లు పట్టుకొంటివి.

రాము—మహారాజా! నేనుగాదు. మీదెబ్బకే వచ్చి యిక్కడఁబడి చచ్చెను.

రాజు—నీవృత్తాంత మేమి. ఈచచ్చినవాఁడు నీ కేమి కావలయును.

రాము—మహారాజా!

ఉ. మీపరిపాలనంబున నమిత్రవిభూతి బృహత్పురంబు దా
దాపున నొక్కపల్లె విదితంబగుఁ గృష్ణసరస్సనాఁగ నీ
పాపలు దానిలోన ధన పాలుని సంతతి వీరిరక్షకై
యోపిచరింతు నేను బ్రభులోగ్రవనంబున నప్రమాదినై.

రాజు—ఈయుగ్రవనములోనికి రానేల?

రాము—మహారాజ!

మ. ధనపాలుండు సతీసమేతముగ మర్త్యం బుజ్జగించెం దదా
జ్ఞను సంరక్షకుఁ డయ్యె నన్న యితఁ డా సంసారికిం జెప్పి పె
ట్టెను గృత్యంబులు వ్రాఁతమూలమున ముట్టెం గొంతద్రవ్యంబు నే
మనువాఁడక్క గతిబుద్ధి తెచ్చె మము న న్యాయంబుగా భూమిపా.

రాజు—నా కర్థమగునట్లు చెప్పుము.

రాము—ఇది విషమసంధి ప్రకాశముచేయరాదు(అనిమెల్లఁగ) ఇదికారణము.

రాజు—(విని)దైవ మెక్కడ లేదు! మంచిది! నీవు వీరిని మాతోఁ గొనిరమ్ము. నేను దద్గ్రామాధికారికి నిజవృత్తాంతము వ్రాయించి నీతోఁ బంపించెదను. ఈపాపలను గాపాడుటకై తగినపాలకసంఘమును నిర్ణయించెదను.

రాము—మహారాజ! నాకంతే కావలసినది.

(బిడ్డలను జెట్టునుండి దింపి)ఈసార్వభౌమునకు మ్రొక్కుఁడు (అని మ్రొక్కించును.)

రాజు—(దగ్గఱదీసి చేతఁదట్టును.)

రాము—రండు మనము పోదము.

రంగనా—పెద్దయ్యను లేపుము.

రాము—నిద్ర మేల్కొని తానే వచ్చును. [illegible] మీప్రభువుగారితోఁ బోవుదము.

రంగ—మమ్మిద్దఱను నీ వొక్కడవే యెత్తుకొందువా.

రాము—ప్రభువుగారిగుఱ్ఱపుబండి యున్నది.

రంగ—చెల్లీ! రా. గుఱ్ఱపుబండి యెక్కుదము.

రాము—అజ్ఞానమా! నీవంటిదిలేదు. ఈబిడ్డ లేమి చెప్పిన నది నిజ మని నమ్ము నట్లు చేయుచున్నావు. ఓభగవంతుఁడా! గంపెఁడుకన్ను వెట్టుకొని చూడ కుండ నీ వూరకుంటివేని ప్రపంచము గతి యే మగును.

(అందఱు నిష్క్రమించుచున్నారు)

ఇది ప్రభుసందర్శన మనుద్వితీయరంగము.

౩. దేవసహాయము.

(రాజును మంత్రియుఁ బ్రవేశించుచున్నారు.)

మంత్రి—మహారాజ! నన్ను క్షమింప వేఁడెదను. ఈమూఁడవసారి కూడఁ జూచి తర్వాత మీచిత్తము—నేను మాట లాడను.

రాజు—నీకేమి వెఱ్ఱి యెత్తినదో,

చ. తెలివి యొకింత గల్గ నొక తేపకుఁగా దొక తేప కైన నా
పలుకుఁ దలంపఁడే పడెడు పాటు సమస్తము వానిఁగూర్చి కా
దె లవము నన్ను నెన్నఁ డతి ధీయుతుఁ డందువు యోగమందు వేఁ
డెలియను వాని సద్గుణతతి స్మతి పోయినసొమ్ము వచ్చునే.

మంత్రి—మహారాజ! అట్లు కాదు. బుద్ధిశాలి. దయార్ద్రహృదయుఁ డగుట

ఉ. దీనుల యార్తి కోర్వఁ డొక దేశము కొల్లగఁ బోయి దుర్గతుల్
జ్ఞానవిహీనులన్ బుధుల సాదుల బీదలఁ బాపలన్ దయా
హీనత వృద్ధులన్ సతుల నెందఱనేఁ జెఱగొంచుఁ బోవ లో
లోన నెవం డుపేక్ష వదలుం గరుణింపక యట్టి పట్టున

రాజు— నా కీపని సమ్మతము గా లేదు. నాతలంపున కి

మంత్రి—మహారాజ! నామూర్ఖతకు మన్నింపవల

నవా రైనను నట్లు చేయువా రే. ాజు కావచ్చును. గంభీర

రాజు— స్వతంత్రుఁడనై నేను జేయుటలో రరత్నవర్తకుని యనుచరుని

బాలుఁడు చేయుటలో—నీకేమి భేదము

మంత్రి—అది లోపము కాదు గాని తనతోరి.

లోకాపవాదమునకు హేతువు.

రాజు—ఉ. యువరాజై భువనావనక్రియ

క్కువయే భార్యలు సత్కృతిదురు. రాజయోగ్యరత్నములు.

ట్టువుగోలెం దఱివేచి యున్న గట్టియుంటిమి. ఇతరుల కేపమిని.

యెవ రేవంకను దీనికై ష ధనము పోయి-దేశములోని జనులు

మంత్రి—మే మతిదూరమునం దున్న యి-యుభయకులదీపమైన పుత్రిక

అని బతిమాలికొనిన నెట్లయిన వ్యాపారిం జూచుట—రాజుననిప్రస్తు

సమ్మతించినాఁడు గాని భోగైకబుద్ధితోఁ దెచ్చినవాఁడు కాఁడు. కూడ నున్న దాది నడిగిన వాస్తవము తెలియఁగలదు.

రాజు—అట్లయిన నింక మూఁడవసారి జేహారము వలదు. భద్రముగా వారి నిద్దఱ వారియింట విడిచి యపకీర్తిం బొందకుండ రమ్మని చెప్పుము.

శా. వాణిజ్యం బొనరింప విత్తమిడి సద్వ్యాపారివై దీవుల
న్నానాంబుల్ నగలుం బసుల్ వసనధాన్యంబు ల్విదేశంపువి
న్నాణంబు ల్తెఱయించు చిత్రములు సన్నాహించి తేఁ బంప సు
ప్రాణు ల్వెట్టె మునింగికాయఁ గొనునిర్భాగ్యుండు వీఁ డౌనొకో!

మంత్రి—మహారాజ! సత్కార్య మెన్నఁటికిని వృథకాదు.

రాజు—ప్రపంచజ్ఞానము గడించు నని ధనమిచ్చి దేశదేశములకుఁ బోయి రమ్మనిన నొకసారి పన్నులిచ్చు కొనలేక శిక్షలం బొందఁబోవు వారి నుద్ధరింపను రెండవసారి కొల్లలోఁ జెఱపోవువారి నుద్ధరింపను వమ్ముచేసిన సొమ్ము సత్కార్యముక్రిందనే లెక్కకువచ్చిన మంచిదే. ఇఁక నేను ధన మీయను.

మంత్రి—వలదు వలదు. రాకపోకలధనము కళింగాధీశునిచే నిప్పించుకొని వచ్చును. చిత్తగింపుఁడు.

రాజు—నీవు నాపుత్రునికి మంత్రిగా నుండఁదగినవాఁడవు. అది యేదో చూచువఱకు నాపుత్త్రుని మొగము నేను జూడను. (అని లేచి వెళ్లును)

మంత్రి—(వెడలి పోవును)

రాజకుమారుఁడు—(ప్రవేశించి) తండ్రిగారిక్రోధము నాకు మేలే యొనరింపఁగలదు. నాశ్రేయోభివృద్ధికే వారి యీపరాఙ్ముఖత. నే నెఱుఁగక కాదు. మననుకరఁగి రెండుసారు లొనర్చితిని.

చ. ప్రతికులవృత్తిలో మనకుఁ బ్రాకటమై కనుపట్టు వంచనం
బితరు లెఱింగియుం ద్రెఉఁగ కేనియు మోసముఁ జెందుచుండు ర
ప్రతిమములైన వానిఁ బోలిపారిగ మాదిరి చూపి యిచ్చుచో
మెతకవి చెడ్డవస్తువులు మిశ్రపదార్థము లమ్ముచుండరే.

అట్లుకాక మంచివస్తువులనే సంపాదించి మంచివెలకే విక్రయించి నిలువయున్న చెడ్డవస్తువులను జెడ్డ వని చెప్పి యల్పక్రయమునకే యమ్మరాదా. లోకము పలుదెఱఁగులు. కోమటి కిట్లు బుద్ధిచెప్పి రత్నవ్యాపారి గాజురాయి యోగ్యరత్న మని యమ్మును. రత్నవర్తకుఁడు పట్టని జిల్లెడునారబట్ట లమ్మినఁ గొనును. ఇత్తడికి మెఱుఁగువెట్టి స్వర్ణకారుఁడు బంగా రని యిచ్చును. ఈతఁడు

పైపెచ్చు చేతకూలికూడఁ గొనును. ఏవర్తకములో మోసములేదు. ప్రపంచమే మోసము. అన్నియు నెఱింగిన నేను మోసపోదునా. దీనులంగని యోర్వ లేక యిట్లుంటిని. ఇపుడు చూడుండు. ఈకళింగరాజునకు రత్నవ్యాపారి నని తెల్పి నేను వీనిని నాయింటికి రప్పించెదను. సంజీవక! సంజీవక!

సంజీ—(ప్రవేశించును)

రాజకు—ఈనగర మెట్లో చేరితిమి గదా! రాజు కొలువుదీర్చియున్నపుడు నీవేగి కృష్ణాతీరస్థుఁడు రత్నవర్తకుఁడు వచ్చియుండెను. ఏలినవా రొక్కసారి దర్శనం బీయవలయు నని కోరుము.

సంజీ—వర్తకునే యందు రమ్మనిన?

రాజకు—ఇతరవ్యాపారములవలె నింటింటికిఁ దిరుగుపనికాదు. రత్నములగౌరవముం గాపాడుటకై రాజుల కందు వచ్చుటయే కర్తవ్యమనుము.

సంజీ—అట్లే చెప్పెదను.

రాజకు—అనినమాటలే యన నక్కఱలేదు. సమయానుగుణముగఁ బ్రసంగింపుము.

సంజీ—ఇదె పోయి వచ్చెదను.

రాజకు—శుభమస్తు.

సంజీ—(పోవుచున్నాఁడు.)

⟷ కళింగాధీశునికొలువు. ⟷

సంజీ—(ప్రవేశించి) ఈయున్నతపీఠాధివాసియే రాజు కావచ్చును. గంభీర విగ్రహము! (సమీపించి) మహారాజ! కృష్ణాతీరరత్నవర్తకుని యనుచరుని మ్రొక్కు స్వీకరింపుము.

రాజు—ఎన్నిదినములై యీపురమునకు వచ్చితిరి.

సంజీ—నాల్గుదినము లైనది.

రాజు—ఎక్కడను జనులు చెప్పుకొనుట లేదే.

సంజీ—కూరగాయ లైన జనులు చెప్పుకొందురు. రాజయోగ్యరత్నములు. అక్కఱగలవారికిఁ దెలియుటకై పేరుబల్ల గట్టియుంటిమి. ఇతరుల కేపమిని.

రాజు—(తనలో) ఆహా! ధనాగారములోని ధనము పోయి-దేశములోని జనులు పోయి-మనస్సులోని యుత్సాహముపోయి-యుభయకులదీపమైన పుత్త్రిక చెఱపోయి యున్నయిపుడు నాకా గత్న వ్యాపారిం జూచుట—రాజునని ప్రస్తు

తము తద్యోగ్యమైన బొంత గప్పుకొన్న నేను మర్యాదకైనఁ బోయి చూచి రాకున్న స్త్రీలు నవ్వుదురు. (ప్రకాశ) ఎంత దూరమున్నది.

సంజీ—సింహద్వారమున కించుక దాపుననే. కాలినడన వేంచేయవచ్చును.

రాజు—మంత్రీ! మన మిరువురమే పోయి వత్తము. (అందఱును లేచుచున్నారు)

రాజకు—(సందడివిని) రాజుగారు వచ్చుచున్నారు గాఁబోలు.

సంజీ—(ముందుగఁబోయి) ఇదె వచ్చుచున్నారు.

రాజు—(మంత్రితోఁ బ్రవేశించును.)

రాజకు—(ఇరువురకు నమస్కరించును)

రాజు—వ్యాపారిరత్నమా! ఏయే దేశరత్నములు మీయొద్దఁ గలవు.

రాజకు—నాయలవాటుచొప్పున నీదేశమున కీదేశరత్నములనే దెచ్చితిని.

రాజు—గళింగదేశములో రత్నము లుద్భవించునా.

మంత్రి—రత్నశాస్త్రములో లేదు.

రాజకు—శాస్త్రము భూమి రత్నగర్భ యని చెప్పెను గాని కళింగభూమి రత్నగర్భ కాదని చెప్పలేదు. స్థలనిర్దేశము లేదు.

రాజు—ఏవీ మేము చూడవచ్చునేనిం జూపుము. రెండురత్నములు.

రాజకు—నేనుదెచ్చినవియే రెండు. (అని పెట్టిమూఁత యెత్తి) మఱియు మీకొఱకే తెచ్చితిని. (రెండు పటములను జూపును.)

రాజు—(పుచ్చుకొనుచున్నాఁడు)

మంత్రి—ఇదియేదో మోసమే.

రాజకు—మహారాజ! ఇది నిష్కళంకకన్యారత్నము. ఇదివిశ్వాసపాత్రమైన ధాత్రీరత్నము. ఈరెండురత్నములును గళింగభూమిం బుట్టినవియే. (చూపిచెప్పును.)

మంత్రి—(తన) వీని కెట్లు లభించినవో.

రాజు—ఈమచ్చుముక్క లేనా నిజరత్నము లన్నవా.

రాజకు—చ. చెఱగొనిపోవుక్రూరుల కశేషధనం బిడి యోడనిల్పి యెం
దఱుగల రందు వారి నుచితంబుగ నొక్కొకరేవు సేర్చి యం
దఱ సుఖవృత్తి నిండులకుఁ దార్చి ముదంబున నీసుకన్య త
త్తఱపడ బుజ్జగించి వసుధావర నీకడ కిప్డు దెచ్చితిన్.

రాజు—నిరాశులకు నీ వూరట గల్గించుచున్నాఁడవు.

మంత్రి—(తన) ఈకన్య పోయిన దని యెంచుకొనియే నాకుమారునకు వేఱుచోటఁ బెండ్లిచేసితిని. ఇది యొక మోసము.

రాజకు—రాజయోగ్యము లగురత్నములపై దుర్బుద్ధుల కాసపుట్టును.

ఉ. ఎవ్వరొ పాఱవైచికొని రిక్కడ నబ్బెను భూషణంబు రం
డెవ్వరిదో యటన్న నగు నిచ్చోట నాయది వోయె నందు రా
నవ్వెవ రన్వయం బెడలి నామము రూపముఁ జెప్పలేని వా
రవ్విధమైనఁ జూపను నిజార్థము సైఁపుము నాప్రలాపముల్.

రాజు—మంత్రీ-ఇది నాకూఁతు రనుటకు సందేహ మేమి?

మంత్రి—పోయినకన్యలు దొరకుట దుర్లభము. వంచన కెన్నియో మార్గములు-యోజింపవలసిన దే.

రాజు—ఇం దేమిమోస ముండును. ఇది నా బిడ్డరూపమే.

మంత్రి—బొమ్మ యిదియే. తెమ్మనిన ధనము కావలయు నని నెలలోఁ దెత్తు, నక్కడ నున్నది యిక్కడ నున్న దందురు.

రాజు—సర్వాధికారములు గలనన్ను నట్లు మోసగింతురా.

మంత్రి—రాజులనే ముందు.

రాజు—అట్టివారి నొక్కరిని జెప్పుము.

మంత్రి—రాజవర్య! మోసగాండ్రు—

గీ. వేఱుపనస యనఁగఁ బృథివిలో నిలివెఁడు, లోఁతునందుఁ గాచు లోనినుండి
భూమి బ్రద్దలగును ఘుగఘుగ పరిమళ, మావరించుఁ బండినప్పు డనరె.
దాని విత్తుకావలయు ననిన నూఱులు వేలు హరించినవారు మనకుఁ
గన్నుల కప్పటికి నిప్పటికిఁ గనఁబడిరా.

రాజు—వారిం బోనిమ్ము గాని వేఱుపనస యున్నది.

మంత్రి—ఇట్టిపట్టే లోకమున నందఱకును గలదు.

రాజు—నట్టి భ్రమయే యందువా.

మంత్రి—కాకేమి. ఎవ్వఁడో బుద్ధిశాలి యొకటిరెండు చమత్కారము లిచ్చు దాఁక వా రట్లే యున్న దనుచుందురు.

గీ. స్వర్గమందునుండి స్వర్వేశ్యలను గూడ, ధనముపెట్టి దింపఁదగిన నీకుఁ
బనసవిత్తు నిచ్చి వలసినంతధనంబు, గొనఁగరాదొ వారు మినుకనేల.

ఇంకొక్కమాట వినుము, మూఢులను బోనిమ్ము, పండితులు-ఎఱ్ఱాప్రెగడరామాయణ మున్న దని పాండురంగవిజయ మున్న దని యథర్వణభారత మున్న దని సజ్జనులను మోసముచేయుచున్నారు.

రాజు—అప్పకవ్యాదులకుఁ గొన్నిపద్యములే దొరకినవా.

మంత్రి—అదియును విచారింపవలసినదే.

రాజు—ఈపటములే గాని నిజరూపములు గలనాబిడ్డయు దాసియు నీవర్తకుని యొద్ద నుండ రందువా.

మంత్రి—మనుష్యులంబోలిన మనుష్యు లుండవచ్చును.

రాజు—పనిగట్టి నన్నితఁడు మోసముచేయ రాఁబనేమి.

మంత్రి—నిజము నిలుకడమీఁదఁ దెలియును.

రాజు—అడిగి చూచెదను. వణిగ్వర! నాతనూజ ధాత్రీసమేతముగా సుద్యానములో నుండఁగా హరింపఁబడిన మాట సత్యము. నాదికానిది నాది యని కోరువాఁడను గాను. నాపై నీకు విశ్వాసము లేదా.

రాజకు—పెద్దవారు, ప్రభువులు, మీపై నాకు విశ్వాసము గలదు.

మంత్రి—(తనలో) చూపు నేమో. (బెదరుచున్నాఁడు.)

రాజకు—సంజీవక! లోనికిఁ బోయి వారిం దెమ్ము.

సంజీ—(అట్లుచేయుచున్నాఁడు.)

రాజకుమారి—(తండ్రిం గాంచి) హా! తండ్రీ. (అని కౌఁగిలించుకొనును.)

దాది—మహారాజ! ఆయుశ్శేషమున మరల మీపాదములు గంటిని.

(అని మ్రొక్కును)

రాజు—(కూఁతును బుజ్జగించి) వణిగ్వర్య! యింకను సందేహమా.?

రాజకు—గుసగుసలు వోవు నీమంత్రి నడుగుము. ఆయన మొగ మింకను దేఱలేదు.

రాజు—మంత్రి! నాకూఁతు రేనా. నాకూఁతురును మోసపోయినదా, నన్నుఁ దండ్రియని—

మంత్రి—ఇరువురయెడ మోసము లేదు.

రాజు—(కూఁతుతో) ఈరత్నవ్యాపారి మీవృత్తాంతముం దెల్పును.

దాది—మహారాజ! ఎక్కడివ్యాపారి! ఆంధ్రనృపాలుని పుత్త్రుఁడు.

రాజు—(ఆశ్చర్యపడుచున్నాఁడు.)

మంత్రి—(తెల్లపోయి చూచును.)

రాజపుత్రి—తండ్రీ! లుబ్ధవ్యాపారులా సర్వస్వము నిచ్చి చెఱవిడిపించువారు.

రాజు—అమ్మా! నిజము. వీనియెత్తుగడ మొదటినుండియుఁ గ్రొత్తగా నగపడుచున్నది. ఇక్కడ నుండనేల—రత్నవర్తకుఁడా. మాయింటికిరమ్ము రత్నములకుఁ దగినవెల యిచ్చెదను. (అందఱును బోయెదరు.)

సంజీ —(వచ్చి) తంత్రిగారికోపము మంచిపని చేసినది. విత్తనములు కూలిపనులు గూడ మిగిలినవి. రెండుసారులు పోఁగొట్టుకొన్న ధనమంతయు నిచ్చునఁట! నీవు సంపాదించికొన్న రత్నమును నీవేపుచ్చుకొమ్మని తనబిడ్డను మారాకొమరునకు నిచ్చి, పెండ్లికిఁ బిలిచికొని రమ్మని మారాజునొద్దికి నన్నుఁ బంపుచున్నాఁడు. ఈయానంద మంతయు నాది. నేనింతలో నాంధ్రదేశమునకుఁ బోయి వచ్చెదను. (అనిపోవును.)

రాజు—(ప్రవేశించి) ఊరకున్నఁ గ్రొత్తవారి కిచటఁ దోఁపదు. వినోదముల కేమియాలోచనము

రాజకు—(ప్రవేశించుచున్నాఁడు.)

రాజు—ఈ దేశము నీవెప్పుడును వచ్చియుండవు.

రాజకు—ఇదియే ప్రథమము. ఈసమీపమున విశేషములేమి.

రాజు—జగన్నాథక్షేత్రము దర్శనీయము. ఇష్ట మున్న మనయోడమీఁదనే పోయి రావచ్చును.

రాజకు—స్థలచరిత్ర మెఱిఁగినవా రొకరు దారి చూపవలయును.

రాజు—మామంత్రికుమారుఁ డందు నిపుణుఁడును—

రాజకు—అట్లయిన మంచిదియే.

రాజు—రమ్ము. ఆయేర్పాటు చేయవచ్చును.

(నిష్క్రమణము.)

మహాసముద్రములోనొకతిప్ప.

రాజకు—(ప్రవేశించి) ఏమి యుద్దేశించి యీమంత్రికుమారుఁడు నన్నిట్లు చేసియుండును! పరాకుగాఁ గూర్చున్నపు డోడమీఁదినుండి క్రిందికిఁ ద్రోసినాఁడు. ఆయుర్దాయశేషమున నీతిప్పఁ జేరితిని. దైవమా! నాగతి యింతేనా! ఇంకఁ గొన్నినాళ్లలో మృతినొందెదను. నేనేమి పాపముచేసితినో త్రాగుటకైనఁ బనికిరాని యుప్పునీటఁ బాలునైచితివి. ఇక్కడ నెవ్వరుందురు! ఈకడలిలో నీద్వీపము నాకొఱకే నిర్మింపఁబడినదా. ఒక్కమృగములేదు, చెట్టులేదు పిట్టలేదు. ఈదీవిం జుట్టి వచ్చెదను. ఎక్కడనైనఁ దరణోపాయము దొరకునేమో (చూచి) అదిగో నెవ్వఁడో చేఁపలు పట్టుచున్నాఁడు. వాఁ డేమైన నాకు సాయపడఁడా. (నడచును.)

చేఁపలవాఁడు—(రాజకుమారుం జూచి దూరముగాఁ బోవును.)

రాజకు—ఎవరయ్యా నీవు. నాపాలిటికి-

చేఁప—మాటలాడకు, చేఁపలుపడవు, ఎవరయ్యా నీవు నాపాలిటికి.

రాజకు—దినమున కెన్ని చేఁపలు దొరకును.

చేఁప—దొరికినన్ని దొరకును, నీమూలమున నేఁ డొక్కటియు లేదు.

రాజకు—న న్నొడ్డుఁజేర్చితివా నీకు నేఁటిచేఁపల వెలకంటె నెక్కు డిచ్చెదను.

చేఁప—నీ వెంతయిచ్చెదవు. నీయొద్ద నేమియు లేదే.

రాజకు—నీ కెంతకావలయునో ముందే చెప్పుము.

చేఁప—నీ కేమియుద్యోగము. జీత మెంత?

రాజకు—నిర్భాగ్యుఁడను నా కేమియుఁ బనిలేదు.

చేఁప—ఎప్పుడైన భాగ్యమబ్బినపుడు దానిలో సగ మిచ్చెదవా.

రాజకు—అబ్బినయెడల నట్లే యిచ్చెదను.

చేఁప—అట్లని వ్రాసి యిమ్ము.

రాజకు—ఇక్కడఁ గలమా కాగితమా. ఒడ్డుచేరి వ్రాసియిచ్చెదను.

చేఁ—రేవుదాఁటిపన దేవతగులఁబెట్టెదవు. నేను దెచ్చెదను-ఇదిగో-ఎండుపట్టె సావడిచేఁప తాఁటియాకువలె నున్నది. ఈమునివాలుగుముల్లుతో వ్రాయుము

రాజకు—(అట్లు వ్రాయుచున్నాఁడు.)

(అంతలో నొక తెప్ప వచ్చును. ఇరువురు నెక్కి నడుపుదురు.)

రాజకు—ఒడ్డుచేర్చి పడవ మరలించి యొక్క తెరచాటునఁ బడి మరలఁ గనఁబడకుండఁ జేఁపలవాఁడు పోయినాఁడు. ఇది యేదేశమో. కళింగనగర మిక్కడి కెంతదూరమో. ఆహా! మంత్రికుమార! నీయుద్దేశమేమి? నోటిలో నాలుక యున్నఁ గళింగదేశము చేరలేనా. ఉనుఱు లున్నఁ దిండిదొర కదా! (చూచి) ఆవచ్చువా రెవ్వరో వారి నడిగెదను.

కొందఱు—(వచ్చుచున్నారు.)

రాజకు—అయ్యలార మీదేయూరు.

కొందఱు—నీదేయూరు నీవెక్కడికిఁ బోయెదవు.

రాజకు—నేను గళింగదేశము పోవలయును.

కొందఱు—మేము నక్కడకే పోయెదము.

రాజకు—నన్నుఁగూడ మీతో రానిండు.

కొంద—మాపనిమీఁద మేము పోయెదము.

రాజకు—ఏపనిమీఁదఁ బోయెదరు.

కొండ—రాజుగారి యల్లుఁ డెందో పోయినాఁడు. ఓటి యోడ తిరిగి వచ్చినది. వానిని వెదకుచున్నాము.

రాజకు—నేనాయన యున్నతా వెఱుఁగుదును. నన్నురాజు నెదుటఁబెట్టితిరా చెప్పెదను.

కొండ—నీకెట్లు తెలియును.

రాజకు—మేమిద్దఱము నొక్కింతదూరము ప్రయాణము చేసినాము. నే నెఱుఁగుదును. మీకు లాభమగును, నన్ను రాజునకుఁ జూపుఁడు.

కొండ—ఆతఁ డెట్లుండును.

రాజకు—రాజుకొడుకులాగున నుండును. అంతేయు నే నెఱుఁగుదును.

కొండ—అట్లయిన మాతో రావయ్యా బాబు మాకేమైన దొరకఁగలదు.

(అని తీసికొనిపోదురు.)

(ఒక ముసలివాఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.)

ఓనాయనలార! రాజుగారికూఁతు పెండ్లి యైనదఁట. అల్లునకు రాజ్య మిచ్చినాఁడఁట. నే నారాజకుమారుని చిన్నతనములోఁ జూచినాను. వానియొద్దికిఁ గొనిపోరా. నాకేమైన దొరకఁగలదు. (నడచును) ఇది రాజభవనద్వారము వలె నున్నది. (విని) ఏమి! రాజుగారు సభచేసి యున్నారా! నన్నక్కడికిఁ గొనిపోఁగలరా! (విని) అది మీకెందుకు నాకు ముసలివానికి వేషమెందుకు. నేను వారిని జూడఁగోరెదను. వారు నన్నుఁ జూచి కొంత తెలిసికొనవలసియున్నది. సరే! మెల్లఁగాఁ బోయెదను.

(రాజసభ-మంత్రిమొదలగువారితోఁగొలువు.)

ముసలి—(ప్రవేశించి) తెప్పలెత్తి అయ్యలార! పెండ్లికొడు కెక్కడ! క్రొత్తరా జెవ్వరు.

రాజకు—ఏమి తాతా! నేనే యిటురా.

ముసలి—(తెప్ప లెత్తిచూచి) మీసకట్టు వచ్చినది, పడుచు దొరకినది, రాజ్యము లభించినది. నన్ను మఱచిపోయినావు.

రాజకు—క్షమింపవలయును నిజముగా మఱచితిని.

ముసలి—తెలిపించెదను. అని వ్రాఁతమూలము పొడుగుచేఁపను దీసిచూపును.

రాజకు—(చదివి) తాతా! నిల్చినావు. ఈపీఁటపైఁ గూర్చుండుము.

ముసలి—నాకలవాటు లేదు. నిలువఁబడియెదను. నామాట యేమి.

రాజు—తాతా! ఇదిగో నాభాగ్యములో మొదటిది రాజకన్య.

ముసలి—(నవ్వుచు) ఇదీ దీనిని నీవు స్వీకరింపుము.
రాజు—ధనము దొరికినది.
ముసలి—"చెఱిసఖాయిస్వాహా."
రాజకు—రాజ్యము దొరకినది.
ముసలి—నేనువృద్ధుఁడను. రాజ్యమేలలేను. ఏఁటేఁట సగము పన్ను నాకిమ్ము.
రాజకు—నాతండ్రిరాజ్యమును నాకేలభించినది.
ముసలి—క్రొత్తగా దొరకినదానిలోనే నాకు "వాటా"
సభ—(అందఱును దెల్లపోవుచున్నారు.)
రాజకు—నీవు నాతో భాగస్వామి వైతివిగదా.
ముసలి—అయితిని. మీమామగారికి నన్నుఁ జూపి చెప్పవా.
రాజకు—అల్లవారె, సింహాసనముమీఁద.
ముసలి—(చూచి) అయ్యో. నే నేమి చెప్పుదును. మీకేమియుఁ దెలియదు.

ఉ. మంత్రికుమారుఁ డీతనికి మార్తుఁడు మీఁదరయంగ లేదు దు
స్తంత్రము చేసి సంభ్రమున జాఱగఁ ద్రోఁచెను దీన నబ్బునే
జంత్రపుబొమ్మ నీతనయ జాల్మున కాతని బుద్ధిగాలె నా
మంత్రము సుమ్ము సర్వము నుమారమణుం బొగడుండు నెమ్మదిన్.

రాజు—మహాత్మా! ఇంతకంటెను గలదా.
ముసలి—నీయల్లునివలననె నీకు సకలము నింకఁ దెలియఁగలదు. నాకు సెలవిమ్ము.
రాజు—అయ్యో! ఈవృద్ధదశలో నెక్కడికి మాయింటనే యుండుఁడు.
ముసలి—ఎప్పటికిని మీవాఁడనే, నా కుండఁ దీరదు.
రాజకు—(భార్యతోవచ్చి మ్రొక్కును.)
ముసలి—(చేయెత్తి) కళ్యాణమస్తు! (అని చంద్రశేఖరుఁడై నిలుచును.)
రాజకు—(భార్యతోఁగూడ.)

క. శ్రీమదుమారమణా ప్రజ్ఞామేదుర మన్మనోంబుజనివాసా భి
త్తౌముఖవిపాంతభక్షణ, సామర్థ్యస్ఫుటతరాత్తసర్వజ్ఞత్వా.

(తెఱలో)—మంత్రికుమారుఁ డెందో రాత్రియే బెదరి పాఱిపోయినాఁడు.
ఈశ్వరుఁడు—సరి తీరినది. నిష్కంటకముగా రాజ్యమేలుచు సుఖులై యుండుఁడు.
(అనినిష్క్రమించును.) (అందఱును నిష్క్రమింతురు.)

ఇది దేవసహాయ మనుతృతీయరంగము.

---

౪. కావ్యకౌబేరము.

సూత్రధారుఁడు—(ప్రవేశించి) కాల మప్పటికి నిప్పటికిఁ గఱవుగొట్టుగనే యున్నది. ఉన్నవారు పిడికిలి విప్పరు. లేనివారు "చావరు మంచమీఁయ" రన్నట్టులు ప్రపంచమునఁ దాము లేకున్న నెక్కడ వెలితి యగునో యని ముష్టి యెత్తియో, బిచ్చ మడిగియో శరీరమును గాపాడుకొనుచున్నారు. పాపము! వారి నేమిచేయు మందుము. పాటు పడుచునేయున్నారు. లక్ష్మీకటాక్షము వారిపైఁ బ్రసరించుటలేదు. అదియు నొకమేలే. ప్రసరించినవారి కితర దృష్టి లోపించుచున్నది. ధనమునకుఁ బ్రయోజన మేమి? దీనపోషణము, సత్కార్యసహాయము. పారసివారు తమలో నొక్కఁడు బీదవాఁడున్నఁ బలువురు చేరి వానికి ధనమిచ్చి వర్తకము చేసికొని జీవింపు మందు రఁట. మనలో నట్టియూహ కలవారు లేరు కాని యితరులను వర్ణించునపుడు పారసివారి నుపమానముగాఁ దెల్పుచుందురు.

చ. పలువురువిత్తవంతు లొకపాటిగ సాయముచేసి రేని రి
క్తులు పురికొందు రెవ్వరికిఁ దోఁపదు కష్టము వారు తేలి శ
క్తులగుచుందు రవ్వేళ నాకనికుందు గుదింపఁగ వీరి రీతినే
యిల నటుగానిచో నడువ నెవ్వరి మార్గము వారిదే యగుఁ౯.

దాతృత్వము మన దేశములో యథేచ్ఛముగా జరగుచున్నది కాని పల్లపు నీరును మెఱకనీరుఁ బల్లమునకే పోవుచున్నది. ధనము లేనివారిదుర్దశ—పడు దైన్యము—ధనముగల యప్పటి దుర్బుద్ధి—యీసమయమున వెల్లడియగును. నే నిందేల వివరింప. కొన్ని నేనును వివరింపక తీరనివి గలవు. కాని కాలము వ్యర్థ మగును. కుబేరశుక్రాచార్యుల సంభాషణము వినుండు.

(నిష్క్రమించుచున్నాఁడు.)

కుబేరుఁడు—(ప్రవేశించి) బ్రాహ్మణులు బ్రాహ్మణులే. మన మెన్నివంక లెన్నినను వారు వారే. తెలివితేటలు బ్రాహ్మణులవే. కాఁబట్టి ప్రభువులు ధనికులు వారిని గురుభక్తిం గాంచుచు నడుగకయే ధన మిచ్చుచు గౌరవించుచున్నారు.

చ. ధనికులయొద్ద బ్రాహ్మణులు దాఁపఁగఁ బెట్టిరె యందు రజ్జు లి
చ్చినది యొసంగు శేఘనము! శ్రేయము నాఁబడు విత్త మెంతయో

ధనికులు దాఁచిపెట్టుకొని దానికి వృద్ధి తనర్పఁగోరి వా
రిని బతిమాలుమార్గము ధరిత్రిని విప్రుల కర్థమిచ్చుటల్.

శ్రేయఃకామి యేమిచేయును—

క. తనగృహమున విప్రులు నిల్చినఁ జాలును ప్రేమతో వచించినఁ జాలుం
దనతోడను దీర్ఘాయుష్మానిగా దీవింపఁజాలు శుభ మని తలఁచున్.

బ్రాహ్మణు లెల్లరుఁ బూజ్యులే యందును ఋషులు నాచార్యులు విద్వాంసులు సేవింప దొరకిరా వానిదే భాగ్యము! ఏల మనవంటివారియింటి కట్టివారు వత్తురు.

గీ. కుక్కమాంసము దినియెను గుశిక సుతుఁడు
కాని యర్థింపఁజాలఁ డొక్కఁడు శిలోంఛ
వృత్తులం గొందఱు వనముల వేఁడఁ జాల
వెఱతురు తపోవ్యయమునకు వెఱచినట్ల.

పేరేగాని రాజాశ్రయము గలపండితులకుఁ బదిమందిలోఁ బెద్దవాఁడ ననిమెలంగుసజ్జనునకుఁ దృప్తిగా ధన మెక్కడ దొరకుచున్నదో చెప్పఁగలవారుకలరా—పేరు చెప్పఁగూడదు. పాప మెంతమందియో. నలుగురైదుగు రెన్నఁడు నాతలంపులోఁ బాయరు.

క. పదిమందిపండితులు తన, సదనంబున కరుగుదెంచి సత్కృతులై యే
గెదరేని దినదినంబును, వదలక యదిగాక వైభవం బనఁగలదే.

(యక్షుఁ డొకఁడు ప్రవేశించి) దేవ! అసురాచార్యు లగుశుక్రపండితులు వేంచేసియున్నవారు.

కుబే—(అదరిపడి) ప్రవేశపెట్టుము (తనలో) ఈతనిరాక కేటికారణము.

(యక్షుఁడు పోవును శుక్రుఁడు ప్రవేశించును.)

కుబే—(లేచి నమస్కరించి పీఠము చూపును.)

శుక్ర—కళ్యాణమస్తు సంతోషమె కద.

కుబే—(తనలో) లాభ మస్తు...అని దీవింపవలసినది. (ప్రకా) ఆచార్యులకు నాపైఁ జాలనాళ్లకు దయ వచ్చినది.

శుక్ర—చ. ఒకపని పెట్టుకొన్నతని కొక్కనిమేషము తీర దంతలో
నొకటియు రాదు పోదు వలయుం దినమెల్లను దానికై యొక
ళ్లకడవసింప నావని యలంఘ్యము నీ వెఱుఁగంగరానిదే
వెకలులు రక్కసుల్ ప్రభులు విత్తపతీ చలచిత్తు లెంతయున్.

గడియ కొక్కతలంపు గడియ కొక్కయాలోచన.

గీ. మంత్రమునఁ దేల్చునది యొక్క మాత్రి నన్నుఁ, జెప్పుచున్నది వేఱు నేఁ జెప్పినట్టి
దానిఖండనసుదియొండుధనద! జరుగఁబోవునదియొకఁడగువారి తావునందు
ఇంటిపనులు చూచుకొనుటకు వేళయే లేదు.

కుబే—అట్లయిన నాకేదో లాభము గలుగుబేరమే తెచ్చియుందురు. ఇంత
వఱకు నాకు దానవద్రవ్య మొక్కకాసును దొరకలేదు.

శుక్ర—(తనలో) ఓహో! నేనేదో దేవదానవయుద్ధమునకు రాక్షసుల కప్పు
మాటలాడవచ్చిన ట్లితఁడు తలంచుచున్నాఁడు. నాగొడవ యీతనియొద్ద
నెట్లు తేవలయునో (ప్రకా) రాక్షసులతో నాకుఁ గష్టముగానే యున్నది.

కుబే—ఏమికష్టము? ఇట్టిపనులలో మీకుఁ గొంచెమో గొప్పయో లాభమే

శుక్ర—లాభములు మీవి.

కుబే—మాకు లాభమైన మీ కూరక పోవునా.

శుక్ర—అలంకారవిద్యార్థులము. మాకు వట్టియాయాసమే.

కుబే—ఏదైనఁ బెద్దబేరము తెండు. మీకు లాభము కనఁబఱిచెదను.

శుక్ర—(తన) నే నొకయూహపై వచ్చితిని. ఈతఁడు వడ్డికాసులబేరము లాడు
చున్నాఁడు. (ప్రకా) రాక్షసుల కిపుడు జగడములే లేవు.

కుబే—(తనలో) ఇంతేనా. (ప్రకా) మఱి మీ కంత తొందరపను లేమి?

శుక్ర—దుక్కిటెద్దు దేశాంతరము. నాకెప్పుడును దొందరలే.

కుబే—ఏల తమ రిందు విచ్చేసితిరి.

శుక్ర—ధనవంతులతోఁ జెలిమిచేయుట మేలుగదా.

కుబే—ఏదైన బేరము తెండు. నన్ను మీవానినిగాఁ దలంపుఁడు.

శుక్ర—నేను మీవాఁడనుగానా. కొంచెము నన్ను మీరు స్నేహభావమునఁ
జూడవలయును.

కుబే—మీ కేలి ప్రభువులయొద్ద మంత్రులు.

శుక్ర—సారస్వతపరిషన్మంత్రి కెంతగౌరవమో లాభమో రాక్షసపరిషన్మంత్రి
కంత. అడుగ నక్కఱ లేదు.

కుబే—మీకు జీతమా దినవెచ్చమా.

శుక్ర—సమయోచితమె గాని నిర్ణయము లేదు.

కుబే—ఏఁడాది కొక్కసారి వచ్చిపడును.

శుక్ర—నిన్నుఁబట్టి మమ్ము లెక్కించుచున్నాఁడవు.

కుబే—ఆచార్య! మీ కేమి కావలయును.

శుక్ర—దేవయానికి వివాహము వచ్చినది.

కుబే—సంబంధ మెక్కడ?

శుక్ర—అసమానసంబంధము. యయాతిమహారాజున కిచ్చెదను.

కుబే—(తనలో) రాజున కిచ్చునపుడు వృషపర్వునకే యిచ్చిన నూరిలో నుం దురు. రెండువైపుల లాభముగదా. (ప్రకా) అట్లయిన మీరాజు మీకుఁ బెద్దబహుమాన మీయఁగలఁడు.

శుక్ర—అదిచాలదు. కొంత యెక్కుడుధనము కావలయును.

గీ. ఒసఁగునదిచాలదింకను నొసఁగుమనుట, యూరకేవచ్చుచోఁ దప్పు; వారివారి
నడిగి చేటప్పులైనఁ జేయంగవచ్చు, నగలఁ దెగనమ్మవచ్చు ధనంబు కొఱకు.

కుబే—ఇతరులు మిమ్ము మోసముచేయుదురు; నగ లమ్మునపుడు నాయొద్దికిఁ దెండు. చేటప్పులైనను నాయొద్దనే తీసికొనుండు. వడ్డి మీచిత్తము.

శుక్ర—(తన) వీని నడిగినలాభము కనఁబడదు. (ప్రకా) నే నింకొకసారి వచ్చెదను, సెలవిమ్ము.

కుబే—వచ్చిన పని చెప్పలేదు. కావలసినయెడల రూకను లిచ్చుదానికంటెఁ దక్కువవడ్డికే కొనిపొండు.

శుక్ర—వడ్డి యిచ్చి కొనుటకైన నింతదూరము రావలయునా.

కుబే—స్వామీ! పూర్వపుదినములు కావు వ్యవహారములు నిద్రపోవుచున్నవి.

శుక్ర—కావుననే మఱియొకసారి వచ్చెదను.

కుబే—మీకుఁ గావలసినఁ దీసికొనిపొండు. తర్వాత చూతము.

శుక్ర—(తనలో) చాలును. (ప్రకా) పెండ్లిచేసి చూడు—మని కన్యకుఁ బెండ్లి చేయుట కష్టము. అప్పుదీసి చేయుట మిక్కిలి కష్టము. పద్దులు పాయలు నెన్నఁడును వ్రాయలేదు. వ్రాఁత యనినఁ గిట్టదు.

గీ. రహితమున దిద్దెరు దాని సహితమనుచు, విషము నిమ్మని వ్రాసిన విషయ నిష్ట
టంచుమార్చుమరణమన్నదిలిఖింత్రు, ధరణమని నేర్పుమీఱఁబత్రములలోన.

ఆత్మస్తవము చేసికొనఁగూడదు, గాని, తప్ప లేదు. విద్యావంతుఁడను, అప్రతిగ్రహీతను, బ్రాహ్మణుఁడను. పెండ్లి, అందును నసమానసంబంధము నీవేమైన బహుమాన మిచ్చెద ననుకొంటిని.

కుబే—అగు నది యట్టిదియే. మీవంటివారికిఁ జేసినయుపకారమునకు మితి లేని ఫలము గలదు.

గీ. కొలఁదికాలంబులోన నేఁగూడఁ బెట్టు, శ్రమము విడిచెదఁ బదపడి ప్రాజ్ఞులైన
పండితులకును సత్కార్యమండితులకు, దానధర్మంబులొనరింపఁ దాల్తు వ్రతము.

తామసుష్టుడు దర్శనమిండు.

శుక్ర—ఇదియు నొకవ్రతమా! బావిలోని నీరు తోడుచున్నకొలఁది నూరును. తోడకున్న నూటకట్టువడును నీరు చెడిపోవును.

కుబే—నానవనిధులనుండి నేనెట్లు చేఁదివైచెదనో యపుడు మీకే చూచెదరు లెండు. తర్వాత రండు.

శుక్ర—పశ్చాచ్ఛబ్దో నాస్తిపర్యాయః

కుబే—నాకుఁ బనియున్నది (లోనికేఁబోవును.)

శుక్ర—ధనముచెడ్డది, దానికై జను లేటిశ్రమపడుచున్నారు.

గీ. కడుపునిండఁ దినక మడుఁగు ధరింపక, నిద్రపోక పవలు నిశయు ధనపుఁ
బెట్టెమీఁదఁ బండి పిల్లికిబిచ్చము, పెట్టకుండఁ గూర్తు రట్టిధనము

క. విడి ముడి యుండనిమానవు, విడిముడి యేమిటికి నిల్చు వెడఁగులుగాకీ
పుడమి సిర శాశ్వతమ్మే, పుడుకరుఁ గుడునరును లోభమునఁ గద జగతిన్.

నాకే ధనముండిన—రెండుచేతులతో దానముచేసెదను. అపుడు నాకు మోఁచేతిదాఁక నెముకలేని కరము లుండును. దానికేమి గాని నాయొద్ద నున్న లక్ష్మీవిలాసమంత్రముచేఁ గుబేరునియింటిసిరి యంతయు నాయింటికి రప్పించుకొని వీని నేడ్పించెదను. (అని పరిక్రమించుచున్నాఁడు.)

(ఈశ్వరకుబేరులు ప్రవేశించుచున్నారు.)

ఈశ్వరుఁడు—ఓశుక్రాచార్య! నాస్నేహితునియెడల-నీవుచేసినది-ఎవ్వరియెడల నైనను నీచకార్యము-కావున నిన్ను భ్రింగవైచితిని-నీవు పండితుఁడవని చంపఁ దలఁచుకొనలేదు. కుబేరునిధనము నిచ్చివేయుము మెల్లగాఁ జెప్పుచున్నాఁడను.

కుబే—స్వామీ! గడ్డితిని, పస్తుపడి గడించితిని. ఇపుడుకాదు మఱియొకప్పుడు రమ్మంటిని గాని నీకీయ నని చెప్పలేదు.

శుక్ర—(కడుపులోనుండియే) సగము చచ్చి నేనడిగితిని, నిండుగాఁజచ్చి నీవు నన్ను వంచించినాఁడవు. నడుమంత్రపుసిరిని నేను విడువఁగలనా.

కుబే—అగర్భశ్రీమంతుఁడను నేను విడువఁగలనా.

శుక్ర—ఇపు డెట్లు విడిచితివిరా యని యోదేవా యడుగవేమి?

కుబే—ఈప్రభువు నిన్నుదరములోనుండి విడిచిన నేను ధనము విడుతును.

శుక్ర—లేకున్న నీప్రాణములనే విడిచెదవా.

ఈశ్వ—కుబేర, మంగలములోఁ బెట్టి వేయించినట్లు మాడ్చుచున్నను లక్ష్యము చేయఁడు. కవిగారూ! వీనిధనము వీని కిచ్చివేసితిరా మిమ్ము విడిచి పెట్టెదను.

శుక్ర—నేను నాబిడ్డ పెండ్లియైనను మానుకొనుదునుగాని ధనము నీయను, ఇంతకంటె దేహి యని యడుగవలయునా. పెండ్లియని చెప్పిన నింకను దేహి యనవలయునా. ఇతరుల కెన్నియోనీతులు చెప్పెదరు. స్వవిషయమున మానమా.

కుబే—మేమితరులకు నోటితో నీతులు చెప్పెదము నీవు శాస్త్రమే వ్రాసితివే, నీవేమి చేయుచున్నాఁడవు?

ఈశ్వ—భార్గవ.

క ఇచ్చిన నిచ్చును లేదా, వచ్చిన మార్గమునఁ బోక వాదించుటయుక్
గచ్చులుచేయుట తగునే, యిచ్చెడువాఁ డేమి నీకు ఋణపడెనొక్కో.

శుక్ర—(నవ్వి) ఇచ్చెడుకుబేరుఁడు నాకిచ్చెడువాఁడేమి? నేనెంత వినయముగాఁ జేరితిని.

ఈశ్వ—అన్యాయముగ బ్రాహ్మణుఁ డొరులసొత్తు నపహరింపరాదు.

శుక్ర—కోమటి యపహరింపవచ్చునా. అన్యాయ మెవ్వరును జేయరాదు. నేను లక్ష్మిని వేఁడుకొంటిని, నాయింటికి వచ్చినది.

గీ లక్ష్మి చంచల దానవులను ద్యజించి, దేవతలఁ జేరు విడుచును దేవవిభుని
నాశ్రయించును నరులనాయమ్మయిష్ట,మీశఁడే త్రాఁడుగట్టెనో యేమొబళిర

కుబే—నేను బొత్తిగా నీయనంటినా. దానపరుఁడ నైనపుడు రమ్మంటిని.

శుక్ర—సముద్రము తరంగము లుడిగినపిమ్మట స్నానముచేసి రమ్మంటివి.

ఈశ్వ—నీకొమార్తపెండ్లికిఁ గావలసినది యుంచుకొని తక్కిన దిచ్చివేయుము.

కుబే—దేవా! నడుమ మీరేమి యట్లొత్తి చెప్పుచున్నారు.

ఈశ్వ—రానివానిమీఁదఱాయి వచ్చినంత రానిమ్ము.

కుబే—అయ్యో నాగతి యిట్లయినదా. నాకువలదు, సర్వము నీతనినే పుచ్చుకొననిమ్ము.

శుక్ర—నాకిచ్చుటకు నీయకుండుటకు నీవెవ్వరు! వచ్చినది రానేవచ్చినది.

ఈశ్వ—యక్షరాజ! నాయుదరాగ్నిలోఁ బేలపుగింజవలెఁ బ్రేలుచున్నను లెక్కసేయఁడే.

శుక్ర—జగదీశ! నేను గూఁతుపెండ్లికి సెలవైనదిగాక మిగిలినది వీనికేలయిచ్చెదను. నాకుఁ దానిచ్చినాఁడా.

ఈశ్వ—వానియింటి సొమ్ముగదా నీకుఁ జేరినది.

కుబే—(నెమ్మదిగ) జగత్పతీ! ఒకవేళ దానికి సమ్మతించునేమో నాకిష్టము లేదు.

ఈశ్వ—నీపుత్రికల్యాణమునకు నీకు వేయిలోకరాజుచే నిప్పించెదను.

శుక్ర—నేను బుత్రికకళ్యాణము మానివైచెదను. యయాతియే రెండువైపుల వ్యయములు భరించి పెండ్లిచేసికొనును.

ఈశ్వ—సగము నీవు పుచ్చుకొనుము. సగ మిచ్చివేయుము.

కుబే—అయ్యో నేను జచ్చిపోదును. నాకు సగముపలదు.

శుక్ర—చచ్చిన భూమికి వెలితియా! నేనే యుత్తరదిక్కునకుఁ బతి నయ్యెదను.

కుబే—దేవా! చిత్తగింపుఁడు నాయుద్యోగమునకుఁ గూడ నెసరువెట్టుచున్నాఁడు చూడుము.

ఈశ్వ—ఈతఁడు బైటికి వచ్చినపుడుగదా.

కుబే—సగమున కొడఁబడవలదు. రెండుమూఁడువరాలు పుచ్చుకొమ్మని కుదుర్చుము దేవా!

శుక్ర—ముండభరణ మిచ్చెదవా.

ఈశ్వ—ఈతని కీయవలదు. ఒకకవి పుస్తకము వ్రాసినాఁడు దానియచ్చునకైన దిచ్చి మిగిలినది నీవు పుచ్చుకొమ్ము.

శుక్ర—అచ్చువేయుటకని క్రొత్తయాచకులు కొందఱు లేచినారా.

కుబే—దేవా! నాగతి యేమి నాధన మితరులకుఁ బాల్పడునా.

శుక్ర—నీనిదుర్ధనము నితరులు తిని యరిగించుకొనలేరు. నీకుక్షిలోనున్నను జావని మొండివాఁడను నేనే జీర్ణముచేసికొందును.

కుబే—నే నొకసభకుఁ జందా రెండేండ్లది యీవలసియున్నది. దాని నీయఁదలఁచుకొనలేదు. ఉత్తరములకు బదులు వ్రాయ మానితిని ఆ సొమ్మిచ్చివేయుట కొడంబడియెదను.

శుక్ర—వలదువలదు. అదిధర్మకార్యములోఁ బద్దుపడును. నీవింకను దానధర్మములకుఁ బ్రతిజ్ఞచేయలేదు. ఇంకను ధనార్జనవ్రతము విడువలేదు గదా.

ఈశ్వ—ఒకబ్రాహ్మణుఁ డొకక్రొత్తపేఁటలో గుడిసెకట్టుకొనును దానికేమైన నిచ్చెదవా.

శుక్ర—దేవా! నీవు న్యాయము చెప్పుటలేదు. నాసొమ్ము నాయిష్టమువచ్చిన ట్లూబిలో నూరఁద్రొక్కుకొందును.

కుబే—నాయింటిసొమ్ము నీదెట్లు లైనది.

శుక్ర—నీయింటికిఁ గన్నము వెట్టితినా నిన్నుఁబట్టి గొంతుపిసికి లాగుకొంటినా నీయింటి కెవ్వరియింటినుండి వచ్చినది.

ఈశ్వ—ఒక్కవిద్యార్థి కీనెలబడిజీతము లేదఁట. దానిం గట్టెదవా.

కుబే—దేవా! అప్పుడే యెన్నియో పనుల కిమ్మంటివి.

శుక్ర—చెప్పినంతనె యిచ్చుటకు నేను నడుముకట్టినాఁడనా. దేవా! నా ధన మీయను, గాని, యొకవేళ నిచ్చినఁ దా నీధర్మకార్యముల కిచ్చునేమో యడుగుము.

కుబే—నాయిష్టము నీవెవ్వరు నాయుద్దేశము తెలిసికొనుటకు.

శుక్ర—ఇపుడు నీవెవ్వరు దేవునితో మొఱ్ఱపెట్టుకొనుటకు.

కుబే—నిన్ను హతముచేయుటకుఁ బుట్టిన మిత్తిని.

శుక్ర—కాదు నీవిత్తమునకు నీవు మిత్తివైతివి.

ఈశ్వ—ఒక్కపాతికపాలు కుబేరున కిమ్ము.

శుక్ర—నీకుక్షిలోని యగ్నిజ్వాలలను మించిన కుబేరునిమాటలకుఁ జిరాకుగా నున్నది. ఈతని మాటలు వినఁజాలను దూరముగాఁ బొమ్మనుము.

ఈశ్వ—ఇంకను బాధించెను.

శుక్ర—నీవు చంపనంటివి, కాఁబట్టి యెంతటి బాధకైన నోర్చెదను. నీవుచం పఁదలఁచితివా నీకంటె ముందె ప్రాయోపవేశము చేసెదను.

కుబే—తేరగా గడించుకొన్నసొమ్ము గతి యేమగునో.

శుక్ర—అదిగో! కుబేర! నీవు మాటలాడకుము! నావారను లనుభవింతురు. ఇఁక నీగతియేమి.

ఈశ్వ—కుబేర! నోటితో లేదనుటకంటెఁ జేతితో లేదంటివా యింతపుట్టదు గదా! ఈతఁ డిచ్చునట్లులేదు, నీవు పొమ్ము. సమయము చూచి వీనికి నచ్చఁ జెప్పెదను. నీవు చాల దని కుయ్యోమొఱ్ఱో యనకుము.

కుబే—శివశివ! కాలగతియెంత వారికి ననుభవింపక తప్పదు. డబ్బున్నంత వఱకు ధర్మకార్యములకు మన సొప్పదు. ఈశుక్రుని జూడరాదా. ఒక్కబడి పిల్లవాని జీత మిచ్చుట కిష్టపడలేదు. నా కీధనమే యుండిన శివునంతవాఁ

డడిగినవు డొక్కబడిపిల్లవానికి జీత మీయలేకపోదునా. ఈకఠినునిచేతి నుండి నాసొమ్ము నాకురాదు. (అనిపోవును.)

ఈశ్వ—శుక్రాచార్య! కుబేరుఁడు పోయినాఁడు, నాతో నీయభిప్రాయ మేమో చెప్పుము.

శుక్ర—అభిప్రాయమున కేమున్నది. నేనొక్కకా సొక్కని కీయను.

ఈశ్వ—కూఁతుపెండ్లి యెట్లుచేసెదవు.

శుక్ర—యెవ్వరికిఁ దోఁచినవ్యయము వారు చేయుదురు. ఇది ధర్మకార్యము. దీని కింతసొమ్మనినఁ బదిమందిలో నిచ్చెద మని చేవ్రాలు చేసి పిదపఁ ద్రిప్పి త్రిప్పి, యిపుడు నాయభిప్రాయము మార్చికొన్నాఁడ నని, మీధర్మమునకు నేను నాయముచేయ నని చెప్పువారు లేరా.

ఈశ్వ—గడ్డితిని, చెమటయూర్చి గడించినవాఁడు పాపము

శుక్ర—నీవు పెట్టుబాధకుఁ దాళఁజాలను. పైకిఁ దీయుము చెప్పెదను.

ఈశ్వ—వచ్చినతర్వాత నేమియు నీయనందువా.

శుక్ర—ఇచ్చెదనని చేవ్రాలుచేసి యీయనివారి నేమిచేసినారు.

ఈశ్వ—కలికాలచేష్టలు చేయకుము.

శుక్ర—ఏకాలమునను ధనికులచేష్ట లిట్లేయుండును.

ఈశ్వ—కుబేరుఁడు నాకు మిక్కిలిస్నేహితుఁడు.

శుక్ర—నేను నీకత్యంతప్రియభక్తుఁడను, నీవు భక్తవత్సలుఁడవు.

చ జయజగదీశ! నీదయఁ బ్రశంసకు నెక్కితి నిన్వినా జగ
చ్చయమున దిక్కు లేదు, గిరిజావర! యొర్వను దప్తవహ్నిలో
వ్యయ మగునాశరీరము భవా యిఁక నీకును నన్నువంటిని
శ్చయమతి సేవకుం డరుదు చాలును బాధలు వెట్టనేఁటికిన్.

చ. భవభయహారి! లోభియగు వాఁడు ననుం గరుణావిహీనుఁడై
యవమతిసేసె నీవు నిటు లాఱడివెట్టెదు సజ్జనుల్ ధరన్
వ్యవహృతిసేయనెర్తు రెటు లక్కట స్నేహితు మీఁదిప్రేమ లే
దె విదితసేవకుండయిన దీనునిపైఁ గరుణాపయోనిధీ.

మ ధనమేలా ననుబోఁటికి న్వలయునే తారాదొ ధ్యాసించినన్
జనులందుం గలయీవిధంబుఁ దెలుప న్సాధారణోపాధుల
న్వీన రెవ్వారును నీసమక్షమునఁ గావింపన్ జగద్వ్యాప్త మా
నని నేఁ జేసినయత్న మింక నయినం బ్రార్థింతు రక్షింపవే.

ఈశ్వ—శుక్రాచార్య! నీయభిప్రాయము తెలిసినది. స్నేహితుఁడు వచ్చి గోల
యెత్తిన నొక్కింత యనాలోచితముగా నే నడచితిని. వెలికి రమ్ము.

శుక్ర—(ఈశ్వరుని దేహమునుండి వెలికివచ్చి నిల్చును.)

ఈశ్వ—దైత్యగురు! నీయభిమత మేమి?

శుక్ర—దేవాదిదేవ! నాయభిమత మిది. (ఇటునటుచూచును.)

సూత్రధారుఁడు—(ప్రవేశించి.)

మ. ధనగర్వంబుఁ దొలంగి యర్థులకు విత్తం బిచ్చి సత్కావ్యవి
జ్జనసంఘుల్ పోషరించుజ్ఞాన మదియే సర్వత్ర విత్తేశులం
దున వ్యాపించుతఁ బాత్రదత్తధనమెం దున్నాటికిం గోటియై
ధనులం బుణ్యపథంబునం దిడుతఁ ద్వత్కారుణ్యమో శంకరా.

ఈశ్వ—తథాస్తు. (అందఱును నిష్క్రమింతురు.)

ఇది కావ్యకౌబేర మను చతుర్థాంగము.

---

౫. ప్రయోగవేషణము.

సూత్ర—గీ. తండ్రి తనపుత్త్రునకుఁ బెండ్లితరుణమందుఁ
కట్నమడుగుట మానినఁ గట్నవడును
భూము లమ్ముట యప్పుల మునిఁగి చెడుట
బలిమిఁ జాఁబోక; సౌఖ్యంబు ప్రజకుఁ గలుగు.

నటి—మనకుఁ గొడుకులు లేరు గనుక మీ రీమాట యనఁగలిగితిరి.

సూత్ర—ఉన్న నేమి లేకున్న నేమి నాకు మాటలలో నొకటియు మనసులో నొకటియు లేదు.

నటి—ఆత్మస్తవముఁ బరనిందయు లేనివారివలెఁ గనఁబడున్నారు.

సూత్ర—సన్నటిసభలో లేచి పెద్దగొంతుతో, మనబిడ్డలకు మన బిడ్డలకని యఱచినవారు, బిడ్డలులేనివారు, భార్యలు లేనివారును గదా.

నటి—మొట్టమొదట నగ్రాసనాధపతి యెట్టివాఁడు?

సూత్ర—తన పెండ్లి కెన్నిసారులో ఖండించి పుచ్చుకొన్నతఁడే.

నటి—ఇఁక మన దేశములో యువకులకు యువతులకుఁ బెండ్లిండ్లు జరగుట కష్టము.

సూత్ర—మొన్నటిసభ చిత్రము-బిడ్డపాపలు లేనివారే మేము కట్నములు శుల్కములు మానెదమని చేవ్రాళ్లు చేసినారఁట.

నటి—కొందఱు పెడతక్కలపిల్ల లుండఁబట్టియే సజ్జనులు వినయసంపన్నులు నగు సాధారణగృహస్థులబిడ్డలు త్యజీకరింపఁబడుచున్నారు.

సూత్ర—నా కింకను నల్లమందు పట్టియు లేదు. ముందు మాట వెడలుట లేదు.

నటి—మీరు కొంతవిశ్రమింపుఁడు. అల్లుఁడుగదా యిపుడు నారసపాత్రము ధరించి వచ్చువాఁడు. ఇంతలో మీరు సగుదుకొందురు.

సూత్ర—నీవెంటనె వచ్చెదను. పదపద (నిష్క్రమింతురు.)

నారసుఁడు—(ప్రవేశించి) చీ నరజన్మము దుర్లభ మనువారిపక్షమున నేను నిలువను ఏదో ప్రపంచాతీతమైన దుష్కర్మము చేసినవానికే మానవజన్మము లభించును. పూర్వజన్మకృతపాపమంతయు ముద్దయై మాతృగర్భమునఁబడు నని నా యభిప్రాయము. సుఖపడుచున్న వాఁడు కోటికొకఁ డుండఁడు. ఉండెనా వాఁడు బ్రహ్మదేవుని పొరపాటునఁ బడినవాఁడు. దురాశాగ్రస్తమైన యీప్రపంచములో-అసూయాపిశాచబాధత మగు నీజగత్తులో సుఖము దొరకుటకు

సంచున్నదా' బలవన్మరణము పాతకహేతు వను భయమున నీకుంటిమాట లాడుచున్నవాఁడను, గాని, యీవేషముం దాల్చి యిట్టిగాఢారణ్యములో నొక్కక్షణ కాలమైన నుండవలసినదా. గ్రామములలో నోట బెల్లము హృదయమునఁ గత్తెరయుఁ గలనరులలో మసలుటకంటె నోరులేని యీ మృగములలో నుండుట యొక్కింత సుఖకరముగానే యున్నది. ఓనరులార! ఏమి మీప్రయత్నములు!

మం. సుసిఁబూసి చేసురె మారేడుఁగాయ, సుంచిచెప్పఁగఁ జేసి మాయ చేసితిరి పూఁట కన్నములేని పురుషుని గొప్ప, ధనవంతుఁగాఁ జెప్పఁ దలఁచితి రట్టె పెద్దవేషము వేసి విద్యార్థులము, మేసించు మెలఁగెడు మి మ్మెనునందు ఎంపుసొమ్ములు వెట్టి హీనునిఁ దెచ్చి, రాకొమరుం డని వాకొనఁ దగునె మీబుణంబుల దాచి మేటిగ విత్త, వంతుల ముసుకొన వాకెటు వచ్చె దొంపపం డొక్కటఁ దుది నదికించి, పిగిలిపిట్టను బట్ట వేసితి గుచ్చు గిలిగిచ్చకాయగుత్తులు చూపి రత్న, కింకిణుల్ హరియింపఁ గృపియొనరింత్రె గడ్డిపోఁచలు మచ్చుగాఁ జల్లి చకిత, హరిణశాబముఁ బట్ట నర్హాడఁ దగునె ఉప్పిపండులగుత్తు లొక్కటఁ జూపి, యాణిముత్తెపుఁగోవ నడుగంగఁ దగునె కుంటివారలు గ్రుడ్డికంటివారలును, హావభావవిలాసహారు లటంచు మోసగింతురె మీకు మోమెట్లు చెల్లు, ధనవంతులార మీధన మెందుకొఱకు గుణముగ్రహించెదుగుణమెడలంగఁ, బరులమాటలె మీకుఁ బ్రాఁబల్కులయ్యె

(దిక్కులఁబరికించి) ఆఁ! ఏమిది! వనమెల్లఁ గోలాహలధ్వని మృగములు పరు వెత్తు తొందరలోఁ బర్వతముమీఁదినుండి శిలలు దొరలుచున్నవి. ఇంకను బూర్ణముగ సంధ్యాకాలము రాలేదు.

గీ. అనుభవముగల పెదపెద్దవనమృగములు, పొదలుచేరంగఁ బోయెడుఁ బూర్వరీతిఁ జలన మొందక యెడపిల్లలబలముగ, ముందుఁబరు వెత్తలేఁగలమూరుకొనుచు.

ఇది యేమై యుండునో.

గీ. డొక్కలఅనిండెఁబరువెత్తెఁబ్రక్కలెగిరి, యెగిరిపడుచుండెనేలయీమృగికిఁజాల ప్రొద్దునుండియు నలజడి పుట్టెఁబోలు, నడవిలోపలఁ గని పెట్టనైతి నొర.

ఇన్ని అడవిలోఁ బడియుండియుఁ దుచ్ఛమానసలోకముం దలంచుకొను చున్న నాదోషముననే హాయిగా నుండుజంతువులకుఁ గష్టము ప్రాప్తించినది. ఇంతకాలమునుండి యిందలిజంతువులతో సహవాసముచేయుచున్నను నాకు

వానిత్వ ప్తియు సౌమ్యగుణము నబ్బక యిప్పుడు పశుప్రాయత మాత్రము కలిగినది (పరికించి) ఏమిది నాశరీరముగూడ భయముచేతనో యానందము చేతనో గగుర్పొడుచుచున్నది. పెల్లఁకలిగొన్న మృగరాజు శైలగుహ నుండి వెడలి వచ్చుట లేదుగద! నోరులేని మృగముల కున్న పసికట్టుగుణము నాకు లేదు. ఒక్కజంతువున కైనను నాశరీరమును సమర్పించి బలవన్మరణదోషమునుండి తప్పించుకొను భాగ్యము నాకు దొరకదా! భూతతృప్తి చేయుట యెంత వానికి! (చూచి) అద్దిర! ఈయడవియంతయు మలయపర్వతమునుండి వీతెంచు చల్లగాలి వలనఁ గాఁబోలు మంచిగంధపువాసన కొట్టుచున్నది. ఇదియేదో శుభసూచకమే. నాయొడలు చల్లఁబడినది. నే నెవ్వరికైన నుపకారము చేయఁగలుగుదునా! నేనా పరోపకారిని! (విని) మనుష్యస్వరము. విచారించెదను.

(పరిక్రమించును.)

సూత్రధా—(ప్రవేశించి) ఇప్పటికి నల్లమందు పట్టుచేసినది. భుక్తాయాసమును గొంత తీరినది.

నటి—(ప్రవేశించి) నల్లమందుతిక్కలో సారసునివలె నెక్కడికైనఁ బోయినా రేమో యని భయపడి వెదుకవచ్చితిని.

సూత్ర—నీవేమి చేయుచున్నదానవు.

నటి—పిల్లకు బాలయోగివేషము వేయుచున్నదానను.

సూత్ర—ఇందాఁకటి తరవాయి రెండుమాటలు వినవా? ఒక పెద్దయుద్యోగి కూఁతునమ్మిన ధనముతో నే మేడఁగట్టినాఁడు.

నటి—ఉద్యోగులకు డబ్బు కొలఁబత్తెము. ఇట్టికోపు రాకున్న వారికి గృహస్థ నామము రాదు. బీదవారు పుచ్చుకొన్నఁ దప్పేమి.

సూత్ర—ఇంకొకటి వినుము.

గీ. పెద్దవారలతనయుల విద్యఁ జూచి, పేదవారలు వారితో వియ్యమందఁ
దలఁచుట యనర్థహేతువుదానివలనఁ, గొంపగుండమునడుచుండెఁ గొందఱకును

నటి—"వివాహశ్చ వివాదశ్చ సమయోరేవ శోభతే" ఆహా! ఎంత యనుభవశాలి చెప్పెనో.

సూత్ర—విద్య లేకున్నను ధనముగలవారి కెంద ఇచ్చుచున్నారు. దానివలన హాని లేదు.

నటి—కట్నములు మెండు; అసమానసంబంధములు విశేషము.

సూత్ర—ఇనుకప్రాంతఱ; సమానసంబంధమునకు నేనొక యర్థము చెప్పెదను. తల్లిదండ్రుల యైశ్వర్యములలో సామ్య మక్కఱలేదు. వధూవరుల మనస్సులలోని ప్రేమ సమానముగా నుండినఁ జాలునని—

నటి—ఇప్పటి మనహ్రాస్వరంగములోని కథ యట్టిదే గదా. (విని) అమ్మా వచ్చుచున్నానే.

సూత్ర—నారసుని వెదకు బాలయోగి భూమిక మనయమ్మికా వేసినావు. సరి మనమిరువురమును పైనుండి కుబ్జవాంద్ర సంభాషణము వినుచుందము రా. (అని పరిక్రమింతురు.)

(బాలయోగి ప్రవేశించును.)

బాల—అగమ్యగోచరము. ఏవైపునకుఁ బోవుచున్నదాననో. ఎపుడు నా యొడల యౌవనాంకురము పొడసూపినదో నాఁడే నేనొరులసొమ్ము కావలసినదాన నైతిని. అది యేటిమాట. ఆఁడుది పుట్టినతోడనే యొరులసొత్తు. పుట్టుటయే యొరులకొఱకు; తమశరీరములను బోషించినట్లె బిడ్డలను దల్లిదండ్రులు పోషించి కాలగతిచేఁ జేతులలోనుండి విసరివైచెదరు. పుట్టమీఁదనే పడునో పుడుకమీఁదనే పడునో దూరముననే పడునో దాపుననే పడునో యదృష్టము. ఉద్యోగవశమున భర్తలతో దూరదేశములలోఁ బడుట వింతకాదు. ప్రత్యవాయజనకమును గాదు.

గీ. పనులవెంబడి నుద్యోగవశత దూర,దేశముల కేగినంతనె దిగులువడుట
యాత్మనాశనహేతువౌ నకట కన్నుఁ,బ్రామిజనులను ముగ్ధులగా మదించి
కాలిక్రిందను గన్నము ల్గాలిలోన,హర్మ్యనిర్మాణములు సేయునట్టి వారి
నెట్టుతప్పించుకొనవచ్చునెవరితరము,దొంగయుమనుష్యునట్టిఁడేతూఁచిచూడ
రాదుమాటలుఁ నేర్చిన ప్రజకె యిట్టి,కలిని బలమెక్కుడగుఁ మాట కారిఁ గడవ
బ్రహ్మవశమా నెమాటలఁబక్షిగణము,మృగతతియు లోఁపడుటవింత యేదిగంత
కీర్తులగు దొడ్డవారును గిక్కురుమన,కుండ లొంగుచు నుండి రుద్యోగ మేది
యాస్తి యెక్కడ నిల్లెందు నైన బలఁగ,మెచటఁ గలదను శంక కే యెడము లేక
పెద్దతలపాగ గలవాఁడు వృద్ధుఁ డాలు, బిడ్డలున్నారు వీనిని విశ్వసింప
వలయుననిముందు వెనుకలు కలయఁజూడ,కాత్మజలఁ గోలుగానిచ్చియున్నిటికిని
దూరులగుచున్న జనకుల దూఱనగునె, - - - - - - -

ఎవ్వరికిఁ దెలియకుండ నిలువిడిచి వచ్చితిని. తగినఫల మనుభవించుచున్నాను. లేనిది లేనే లేదు. పోయినవాఁడు పోయెను. ఊరకుండక యేల యీయర

ణ్యము చొరవలయును. వైరాగ్యముచే నాతఁ డేవంకకుఁ బోయెనో వెద
కుట నాతరమా! ఒడిలోని వస్తువును గానక యూరెల్ల వెదకు నే నట్టి సద్గు
ణాన్వితుని నిగర్వచూడామణిని పట్టుకొనఁగలనా. న న్నక్కఱ చేయునా.
మూఁడుదినములనుండి తిండిలేదు. నిద్రలేదు. ఎవ్వరు చూచెదరో యను
భయము. ఓపరమేశ్వరా! ఇపుడు సాయంకాల మగుచున్నది. ఎక్కడ
నిలుతును. ఏచెట్టుక్రిందఁ బండుకొందును ఏవనమృగమైన నన్ను మ్రింగి
వైచు నేమో. ఇప్పుడుగాదు ప్రాణములమీఁది నిరాశ. (చూచి) చీఁకటి
పడుచున్నది. క్రింద ముల్లున్నదో కల్లున్నదో! ఇఁక నొక్కయడుగుఁగదపఁ
జాలను. కాని యిట్లే నిలువుగాళ్లమీఁద నుండెదను. అల్లవె! రెండుదీప
ములు కానవచ్చుచున్నవి. నాతండ్రితో వేఁటకాండ్రు చెప్పినట్లు పెద్దపులి
కన్నులు చీఁకటిలో మెఱయుచున్నవి గాఁబోలును. క్రమక్రమముగఁ బెద్ద
విగా సమీపమునకు వచ్చుచున్నవి. కాదు కాదు, పులికాదు నాతండ్రి
యాజ్ఞపై నన్ను వెదకవచ్చువారి కాఁగడాలు. బోయిలమోఁత యేమి.
నా తండ్రి యందలమెక్కి వచ్చుచున్నాఁడా. ఇంక దాఁగినలాభము లేదు.
వారికంటఁ బడియెదను. నేను వారి నెలుఁగెత్తి పిలుతునా. ఈరాత్రి భయ
ము లేకుండును. (గొంతు సవరించుకొని) కంఠములో చెమ్మలేక మాట
వెడలుట లేదు. ఓదయాళులారా! నావంకకు వచ్చి రక్షింపుఁడు. అంధ
కారములోఁ బడియున్న దానను.

సార—(ప్రవేశించి) నాగుండె గరఁగించు నీయార్తనాద మెవ్వరిది.

గీ. బాటసారి వెఱవవలదు వచ్చుచునుంటి, నడుగుఁ గదపి యవల నరుగఁబోకు
మోసపోకు దీపములు గాఁగడా లంచుఁ, గొఱవిదయ్యము లవి గొంకఁ బోకు.

బాల—(విని) ఎవ్వరి దీస్వరము. ఎంతశ్రావ్యముగా నున్నది.

గీ. రమ్ముదీనబంధు రక్షింపుమీ నన్ను, నడచినడచి కాళ్లు వడఁకఁ జొచ్చె
నెంతనడచె నేని యిద్దరియద్దరి, దొరక దడవి నాకుఁ దోఁడువచ్చె.

సార—ఇటు ర మ్మిటురమ్ము, నీకు దగ్గఱగాఁ జితుకులు రగిల్చి మంట వేయు
చున్నాఁడను. ఈవైపునకు మెల్లగ రమ్ము. వలదు వలదు కొఱవిపాలకట్టె
వెలిఁగించుకొని నేనే నీకడకు వచ్చెదను నిలువుము.

బాల—చాలును స్వామీ! మీయాదరభాషణము లూఁతగ నేనే వచ్చుచు
న్నాను, మీకు శ్రమమువలదు. (నడచి) ఇదియేగదా దడిలోనుండి వెలుఁగు
కనఁబడుచున్నది. ఏమహాత్మునిదో యాకుటిల్లు. గుమ్మ మాప్రక్కను.

సార—(తలుపు విప్పి యీవలకు వచ్చి) రమ్ము! చాల బడలియుందువు. మాట లోయేటఁ బడినది, కొంచెము విశ్రమింపుము, పాదప్రక్షాళనము చేసికొని శ్రమదీరువఱకు శాంతింపుము. చల్లగాలికై యీయాతిమీఁదఁ గూర్చుండుము. మే మడవి మనుష్యులము, మాయాహారము రుచింపదేమో కాని తెల్లవాఱుదాఁక ప్రాణము నిలుపును. మాటలండి గడ్డితిండి.

బాల—స్వామీ! ఎంతమాట! ఆదరముతో మీ రొసంగునది నాపాలిటి కమృతము. (కాలుసేతులు కడిగికొని కూర్చుండును.)

సార—ఎప్పటి కయ్యెది ప్రస్తుతము.

బాల—మీరు కొఱికివిడిచిన దుంపతూఁడు నాకు మూఁడుమూఁడులైన నధికారమున్నదా. పంచభక్ష్యపరమాన్నములు దిను నాగరకు లేమి వనవాసుల కంటె దృఢకాయులా! నీరోగులా.

గీ. తినక నిలువలేరు తిని నిలువఁగలేరు, జీర్ణశక్తిలే కజీర్ణదేహు
లగును నన్నెమూఁడుఁ డని విల్లిపీఁగుదు, రిస్సి నాగరకులు హీనమతులు.

సార—నాయింట నీకు సంశయము వలదు. ఇం దొకరియధికారము లేదు. వలసినపదార్థములు నాజోలిలో నున్నవి. పెట్టెకుఁ దాళము వేయలేదు. ఎవ్వరికైనను నిరభ్యంతరముగ నివి యన్నియుఁ గొననర్హములు; భక్షింపుము. (అని కొన్నిముందు వెట్టి తినిపించును.)

బాల—(భక్షించి) ఇఁకఁజాలును.

సార—సందేహింపకు-కమండులువులోని నీళ్లు త్రాగి నిద్రింపుము. సెలయేటికిఁ బోయి నేను మరలఁ దెచ్చికొందును. లోనికి వచ్చి నెగడి యొద్ద నొక్కింత చలి కాచికొని—(లోనికిఁ గొనిపోవును.)

బాల—(లోనికిఁ బోయి) మునీంద్ర నాకు నిరాయాసముగా నున్నది. ఇట్టి సౌఖ్యము రాజభవనములలో నుండదు.

సార—ఏమొ నన్ను వెక్కిరించుచున్నావు. లేక మెఱమెచ్చులో.

బాల—నేను భక్షించినది నీరై పోవుఁగాక-నిక్కమే చెప్పితిని.

సార—గీ. కడుపు నిండ లేదు కన్నులు లోఁతుగాఁ
బోయె మొగము వాడిపోయెఁ బోఁడి
మెడలియున్న దీవ దెన్నివచించినఁ
దృప్తికాదు నీకుఁ దృప్తియెట్లు.

నీకు నాకు నేదో సంబంధ మున్నదేమో! నాకడుపు నిండుగా లేదు కావున నీకడుపు నిండినట్లు నేను నమ్మను.

బాల—మా యింటియొద్దికంటె నిక్కడ నొకముద్ద యెక్కువే దొరకునది

సార—నీయాఁకలి తీఱినదా.

బాల—నిక్కముగాఁ దీఱినది.

సార—అట్లయిన నీమోము మేల యొప్పుదఱిఁగి యున్నది.

బాల—అనవరతప్రయాణముచే.

సార—ప్రయాణాయాసము వేఱు. విన్నఁబోవుట వేఱు. ధనముం బోఁగొట్టు కొంటివా.

చ. కడుశ్రమకోర్చి న్యాయమున గవ్వగ గవ్వగఁ బ్రోగుచేసి నీ
పడసిన ద్రవ్య మన్యులకుఁ బాల్పడెనో యది పెద్ద వంతయే

బాల—గడియకువచ్చు నాగడియకంటెను లోపుగఁ బోవు దానికై
పడుదునె దుఃఖ మట్టి దొక పాటియు నామది లేదు సంయమీ.

సార—నీజ్ఞాతు లన్యాయము చేసిరా.

బాల—చలిది కుండిన సంగీతము, పగటి కుండిన భాగవతము నను జ్ఞాతులు నాకు లేరు.

సార—నమ్మి చెలిమి యొనర్చిన నీయవ్యాజప్రేమకు స్నేహితులు వంచించిరా. ఈడు కానివారలతో స్నేహము చేసితివా.

బాల—స్నేహితు లున్న న న్నీయవస్థకు రానీయరు గద! నిక్కమైన స్నేహితుఁడు లేకయే గద యేమిటికిఁ గొఱగాక పోయితిని.

సార—దుర్వేషములను దాల్చి జనులచే నిందింపఁబడితివా.

బాల—కాల మట్టిదియే కాని నాకట్టి యవస్థ ప్రాప్తింపలేదు.

ద్వి. మ్రింగ మెదుకు లేదు మీసాలమీఁద, సంగతి సంపెంగచమురును రాచి
తిరిగెద నని యొరు లిట్టంగలేదు, పరు వెఱుంగక పెద్దపరు విడలేదు
మన్మథాకారంబు మఱపించి యుంటిఁ, దన్నయు ల్లాదుసౌందర్యంబు గన్న
నొరు లని యెన్నఁడు నుప్పొంగలేదు, - - - - - - - - - - - -
నన్ను నేనే దర్పణంబునఁ గాంచి, కన్నులు ద్రిప్పుచుఁ గంఠ హారంబు
సవరించుకొనుచును శ్రవణభూషలను, రవధూళి దుడుచుచుఁ బ్రబలగర్వమున
నొడలెఱుంగక మిన్న కుప్పొంగలేదు, నొడ లుబ్బ మెడవంచి యోరగాఁజూచు
చడుగడుగునఁ దన్ను నందఱుఁ జూచి, కడుఁ గుల్కుచుం ద్రని గర్వింపలేదు
తొడిగిన కవచంబు తులలేని దనియు, మడుఁగుఁ గట్టితినంచు మడమల దాఁక

జీరాడుచుండెఁ గుచ్చెళ్ల లనుకొనుచు, నీరమ్య వేషంబు నితరులు గాంచి
పొగడుచున్నా రని పొంగుట లేదు, తెగడుదు రనుభీతి తెగిపోవ లేదు
నా నల్లెవాట్లున నా కేమి మేలు, గావించు నితరులఁ గావించు నేమి
హాయలు నకై పైఁట యోరగా వింప, నయ మితరుల కేమి నాసిగ్గుచేటు
మీసంబు మాటికి మెలివెట్టుచున్న, గాసియే గాని లోకమున కేమేలు
నగలతో మేనెల్ల నలఁగించుకొన్న, వగగాక లోకులు పడసిన దేమి
చెప్పులకిఱ్ఱికిఱ్ఱ చెవులు నిండింప, నొప్పరికింతునే నొఱసిన కాలు
ముఱునాఁడు గుస్సెలు నుడఁతలు వెట్టి, కుఱుచగాఁ గుంటుట గొప్పయే నాకు
చిరిగిన కుబుసంబు చిల్లులు మాట, విరులు గూరిచి నేను నిఱ్ఱవీఁగుదునె
పొగచుట్ట చేఁ బెదవులు నల్లఁబాఱ, వగరు దమ్ములమున వచ్చునే యొఱ్ఱ
లుకలుక మ్మని తలలోఁ బుట్టు పేలు, మొకమునఁ బ్రాఁకఁ బూల్మడుతు నెసికను
తలటొప్పి యోరగాఁ దగిలించుకొన్న, నొలికిన దేమి నాయొడిలోనఁ జెపుమ.

సార—మఱి యేల నీ మొగము వికాసము మాలియున్నది? ఎంతదుఃఖితున కైన నూఱట గలిగించెడు నీయరణ్యవినోదములు నీ కేల రుచింపవు. చూడు మీయెలుక మన యెదుట నిర్భయముగఁ దిరుగుచున్నది. ఈజవ్వాజిపిల్లిపిల్ల తల్లిమీఁదినుండి కుప్పించుచు నెట్లాడుకొనుచున్నదో! (మొగము చూచి) నామాటలు నీకు దుఃఖోపశమనము చేయుట లేదు. కన్నీ రేల విడుచుచున్నావు. నీ కేరసమిష్టమో యారసముననే కొన్ని మాటలు చెప్పెదను. కథలు చెప్పుదునా.

బాల—నా చరిత్రమే యొకకథ.

సార—ద్వి. వెనుక ముందెఱుఁగక విద్యాధికుఁడను, ఘనకవి నని పెద్దగర్వంబు నూని
సకలజ్ఞుఁడ నటంచు వికలప్రసంగ, వికటవాదంబుల వెఱ్ఱినై సభల
నపలాపములు చేసి యందఱిలోన, నపకీర్తిభాజనం బగుసంద వడితో.

బాల—ద్వి. కప్పలరీతి బెకబెకలు వోవు, తప్పుడుకవుల నిందఱఁ జూచుచుండి
తగుదునమ్మా యని దఱికొననంత, మగువనె యటు సిగ్గుమాలితి నొక్కొ.

సార—లోకమున వలప నను నొకవస్తువు కలదు; స్త్రీపురుషుల నది మోసగించును. ఒక వేళ నీ వట్టి వెఱ్ఱిలోఁ బడితివా సిగ్గుసిగ్గు - ప్రేమ, వలపు నను మాటలు మఱచిపొమ్ము. యౌవనవంతుల పరిహాసమే ప్రేమ. ప్రపంచమున నిజమైన ప్రేమ లేదు. మనసు గలసిన ప్రేమము లేదు.

బాల—(ఉస్సు రని కన్నులు తుడిచికొని) స్వామీ! నన్ను క్షమింపుఁడు. నన్నా వస్తువే చెఱచినది. నీయట్టిమహాత్ముఁడు నివసించు నీపవిత్రస్థలమున నాయపవిత్రపాదమును బెట్టినందుకు మన్నింపుము. నాయందు నీకు జాలి పుట్టుఁగాక! శాంతికొఱకు వెదకుచున్నాను. గాని, నిరాశ నాకుఁ దోడైనది

సార—తెలిసినది, నిమిషములో నీకు శాంతిని గలిగించెదను.

బాల—నీపాదము లాశ్రయించి యుండెదను.

సార—నీయుదంతము వినవలసి యున్నది. నీతండ్రి?

బాల—గౌతమీతీరవాసి. ఒకప్రభువు.

సార.—గౌతమి యనిన నెక్కడి యొద్దు—తొంబదియామడ—

బాల—రాణ్మహేంద్రసమీపమున.

సార—గొప్పవారలలో నెప్రేమకు భంగము, ధనికులబిడ్డలకై నిర్ధనుల వేసములు

బాల—అట్లే జరగినది. నాచక్కఁదనమును బొగడిరి. కొందఱు నాతండ్రిని బొగడిరి. కొందఱు తమ్మే పొగడికొనిరి.

సార—(తన) ఈ వేషము స్త్రీవేషమా! సరి.

బాల—పూర్వవంశమును గొందఱు స్తుతించిరి. కొందఱు సమీపబాంధవ్యము- కొందఱు పౌరుషము- కొంద ఱసమర్థులు పరులచేఁ బొగడించికొనిరి.

సార—ఇఁక మోసము సులభముగా నగును.

బాల—ఎన్నో కానుకలు - ఉత్తరములు - రాయబారములు.

సార—చెప్పవలసిన దేమి.

బాల—వారిలోఁ గొందఱు నన్ను నిజముగా వలచిరి.

సార—నీవు స్వయంవరప్రసంగమా చెప్పునది.

బాల—ఆఁ! ఎందఱో వచ్చిరి.

సార—అంతమందిలో నొక్కని నేఱికొనుట కష్టము.

బాల—రెండావృత్తులు తిరిగి మూఁడవనాఁటి నిర్ణయమునకుఁ గడఁగితిని. ఇంతకంటెఁ గన్నులు గట్టి యొకరిచేతి కందిచ్చిన మే లనుకొంటిని. లేదా యొకరు రాక్షసకృత్యమో- లేదా చీట్లు వేయుటయో మేలని యెన్నుకొంటిని.

సార—తరువాత.

బాల—ఒక్కపురుషుఁడు నావంకఁ దిన్నఁగఁ జూడలేదు. నమ్రత!—సాధారణ వేషము. అధికార ముండినట్లు కనఁబడలేదు. ఆభరణములు లేవు. జ్ఞానము కంటె విలువయైన యాభరణము లేదు. నాకదియే కావలయును. మాట

లాడిన సభయంతయు నిశ్శబ్దము. కాని, మాటయే కఱవయ్యెను. నేను నిష్కారణముకై యొకతావునఁ గన్నుమరలించితి నని కుపితుఁడై కాఁబోలును నిన్ను నీగర్వ మడఁచును లే యనుకొనియె నేమో దిగ్గున లేచి పోయెను. ఎక్కడికో పోవును. బ్రదికియుండఁ డని తలఁచెద. ఈతప్పు నాది. ఆతని మరణస్థలమున నాకు మరణము దొరకుఁగాక.

సార—అంతమంది యుండఁ, బోయినవానికై యేల.

బాల—ఆతఁడు నాకొఱకుఁ జచ్చెను. నేనతనికొఱకు జచ్చెదను.

సార—ప్రాణము పోఁగొట్టుకొనరాదు నే నట్టియత్న మొకప్పుడు చేసియు మానితిని. (చేయిపట్టుకొనును.)

బాల—(స్పర్శచే) నీవేనా యేమి! అట్లే యున్నది.

సార—సారంగివా యేమి! నేనే యాపాపిని.

బాల—పాపి వెట్లయితివి.

సార—నీ వనికొనినట్లు చావని వాఁడను.

బాల—(కౌఁగిలించి) ముందే చెప్పితిని. నిన్ను నంతనొందించితినని.

సార—కాదు! ఈశ్రమ కలిగించినది ముందు నేను.

బాల—సారసా ప్రాణపదమా!

సార—మనోహారిణీ సారంగి.

సారం—ఇఁక నాకష్టము తీఱినది.

సార—ఇఁక నెవ్వరికష్టము తీఱవలయును.

సారం—నే నిట్లయితి నని పరరాజులు నాతండ్రిపైఁ గత్తికట్టిరి

సార—(పర్ణశాలలో నొకమూలనున్న కత్తి పట్టికొని) అట్లయిన రమ్ము. మన మాతని కష్టములం దీర్తము.

సారం—నాతండ్రికిఁ బుత్రులు లేరు. వానియనంతరము మనమే.

సార—అతని నే వేయేండ్లు సుఖముగా మననిమ్ము. మన మిట్లున్న మన కిదియే సర్వరాజ్యమును.

(ఇరువురును నిష్క్రమింతురు)

ఇది ప్రియగవేషణ మను పంచమరంగము.

---

౬. అర్ధరాజ్యము.

(సూత్రధారుఁడు ప్రవేశించి)

గీ. కొలుతుఁ దాదృగ్గభీరవాఃకలిత నెద్ది, దక్షిణోత్తరపాంచాలధరణి రాజు
నకును విప్రునకును బంచుటకుఁ బఱచిన, గడను బురుడించునట్టి గంగాభవాని.

ఆహా ఏనుఁగునకుఁ గడుపునిండ నాహారము కట్టుఁగంబమునొద్దకుఁ దెచ్చిపెట్టి చీమ తిరిగి తిరిగి పస్తుపడియుండునట్లు చేయుభగవంతుని విలాసము.

గీ. వివిధవేది చాపవిద్యాగురుండు దే, హీ యటసంగఁ బ్రభువు హీనునట్లు
లేదు పొమ్మటంట లేశంబొసంగుట, యజ్ఞ నధికుఁ జేయు టతని లీల!

మాకథానాయకుఁడును మాకవియు నొక్కస్థితిలో నున్నారు. ఎల్లకాలము నెవ్వరు నొక్కరీతి నుండరు. (అటునిటుచూచి) నాప్రియురాలు వచ్చెనా పెద్దనాటకములకువలెఁ బెద్దయుపోద్ఘాతము నడుపును. దిగుదిగు మని యెంతఱు చెప్పుచున్నను విననియుపన్యాసకునివలె విడువదు. పైఁగా వారివలెనే యున్న ప్రొద్దుమాడక యిట్టివా రేల రమ్మనవలె నని తిరుగఁబడును. వచ్చినఁ దా నేల హ్రస్వముగాఁ జెప్పక పెంచవలయునో! కుదించుము, సాఁగవేయు మని యెవ్వరైన మొదటఁ జెప్పిరా యనును. కొంపముంచి నేనును బెంచుట లేదుగద? కథలోనికి దిగుచున్నాఁడను. (అని పూవులు చల్లి వెడలిపోవును)

(ఇరువురు పురుషులు ప్రవేశించుచున్నారు)

ఒకఁడు—బావా! కాంపిల్యనగరమునకు నీవు ప్రాఁతకాఁపవు.

రెండవ—ఔను నాజన్మభూమినే మఱచితిని.

ఒకఁడు—రాజునకాసన్నపరిచారకుఁడవు! నీపల్లెటూరు పడియుండనిమ్ము.

రెండ—జన్మభూమి కీడులేదోయి. నీ కారుచి బాగుగాఁ దెలియునే.

ఒకఁడు—ఇక్కడ నేమియుఁ దోఁచుట లేదు.

రెండ—మాకందీపురము కొట్టినపిండి - రాజభటుఁడనని యూళ్లపైఁబడి మల్లెపురుగువలె దోఁచుకొని తినువాని కిక్కడఁ దోఁచునా. కనిపెట్టి నీకిట్టి శిక్ష విధించినారు.

ఒకఁడు—రాజ్యము పోయినపిదప మనరాజుగారిచర్య క్రొత్తక్రొత్తగా నగపడుచున్నది. మాటిమాటికి నీశ్వరధ్యానము.

రెండ—నీ కింటిమీఁద ధ్యానము లేదా.

ఒకఁడు—అది యెట్లు చెప్పుము.

రెండ—నీవింటిపట్టున నుండి యొడలు మఱచితివి.

ఒకఁడు—మనమహారాజు?

రెండ—రాజ్యగర్వమున మిత్రుని మఱచినాఁడు.

ఒకఁడు—నాకిక్కడ శిక్షగానే యున్నది. రాజొకశిక్ష దైవ మొకశిక్ష.

రెండ—కన్నులగర్వము దిగుట కొక్కవు డొకయుక్తి దైవము పన్నును.

ఒకఁడు—శివధ్యానము చేసిన గర్వము దిగునా.

రెండ—పిచ్చివాఁడా! అది ధ్యానము కాదు.

ఒక—విజయపక్షపాతి - అనిన—

రెండ—మఱి యేమనును.

ఒక—మహాధనుర్ధర! కుమారైకప్రియ! చాపగురు! రాజకళాహారి! శుద్ధబ్రహ్మస్వరూప! ఇవి?

రెండ—మఱి యేమి—ప్రక్క బెదరుమాటలు.

ఒక—కోపముద్రితములా?

రెండ—అందుకు సందేహ మేమి?

ఒక—నేను నిలుచుటకు సమయము గాదు. వినదర్హుఁడ నేని రహస్య మొక్క ముక్కలోఁ జెప్పుము.

రెండ—తన్నవమానించిన ద్రోణాచార్యుని గూర్చినవి.

ఒక—అట్లు చెప్పుము. పల్లెటూరిబడియొజ్జవలె నుచ్చరించినమాటల యర్థమే తెలియకున్నవాఁడను.

రెండ—శ్లేషార్థము తీయవలయును.

ఒక—నే నింకను బెరటిత్రోవనే యున్నాఁడను.

రెండ—ఇప్పుడు తెమలదు. నీవు పొమ్ము. నేనును బోవలయును. పోని నిలు నిలుము.

యౌవరాజ్యపట్టాభిషేకమునాఁటికి నీ వసూయ విడిచి పూర్వస్నేహమును బాటించి విచ్చేయుమని ద్రోణాచార్యులు శుభలేఖ వ్రాసినారఁట.

ఒక— పట్టిచేతుల—తనకు లేదు తగ వెట్లు కొనిపోవును.

రెండ—బెల్లము వండిన ప్రొయ్యిలే. కొండంతగర్వము వహింపవచ్చును గాని గోరంత యవమానము సహించుట కష్టము.

ఒక—అశ్వత్థామకు యౌవరాజ్యపట్టాభిషేకమా! ద్రోణునంతవానికి రాజ్య మేటికి.

రెండ—జయించినవాఁ డేమిచేసికొనును. తెలియనివాఁడవు నీపని నీవు చూచుకొమ్ము త్రాడెక్కు-వాని నెంతదూర మెగఁద్రోయుదును.

ఒక—రాజ్యము లేనిరాజుకడ నాకొలువు నచ్చలేదు. (పోవుచున్నాఁడు)

రెండ—ఇదిగో సభ!

గీ. ఖండపరశునిశిష్యుఁ డఖండపరశుఁ, డతనిప్రియశిష్యుఁ డవనికి నస్త్రగురుఁడు
వానిశిష్యుఁడు విజయుఁ డీవరుసఁ గాదె, వసుధ శిష్యపరంపర వఱలవలయు.

స్వయముగా మారా జభిషేకసమయమునకుఁ బోయిన లాభ ముండును. పోక పోయినను భారద్వాజుఁడు దీర్ఘకోపి గాఁడు. అంతయుఁ జూచెదను. ఈ కన్నన కీతెప్ప దూరముగా లేదు. (అనిపోవుచున్నాఁడు)

(భీష్మద్రోణకృపులు ప్రవేశించుచున్నారు.)

ద్రోణు—దేవవ్రత! లక్ష్మి యొకరి సొత్తు కాదు. ధనగర్వము విష్ణుదేవునకును నొకప్పుడు తగ దనియే తలంచెదను నన్నడిగితిరా—

గీ. వైదికుని కేల మేదిని ప్రాభవంబు, వైదువ్రేళులు లోనికి నరుగఁ జాలు
బిడ్డఁ డేడ్చినఁ బాలకై గిడ్డి నీఁడె, బాల్యమిత్రుఁ డటంచు సంబరపడితిని.

అడుగుటయే సిగ్గు. ఆడిగి లే దనిపించుకొనుట యంతకంటెను సిగ్గు. లే దని చల్లఁగఁ జెప్పిపుచ్చక నిందతో వెడలించినపుడు నీకువలె నాకు స్వచ్ఛంద మరణముండినచో నపు డాతని గుమ్మములోఁ జచ్చి బ్రహ్మహత్య వానితలఁ గట్టియుందును.

మ. అపు డీ వించుక యాదరింప నను, నావ్యాపార మేమౌనొ యీ
కృపుఁ డున్నాఁ డిఁక వల్దు పొ మ్మనిన నే నీపాటి కెం దుందునో
కృపి యే మౌనె కుమారుఁ డెం దరుగునో,

భీష్ము—...............................పృథ్విన్ జనుల్ తిండిలే
కుపతాపంపడు చెందఁటో బ్రదుకలే దో యట్లనం జెల్లునే.

నిన్నుఁ జూడకున్న నీవిద్యను జూడకున్న వారు గ్రుడ్డివారు.

మ. ఒక రే మీఁగల రీవిధాద్భుతకళాయుక్తుండ వౌ నీకు నీ
సకలక్షోణి యొసంగఁ దీఱ దపుడొ జ్జం జేసి కైజీతమి
చ్చి కడుం జుల్క-న జేసినాఁడ నదియే సిగ్గయ్యెడిం జాలుఁ జె
ప్పకు నీ పీయఖిలోర్వి నేలఁదగు ద ల్పం బెంత పాటింపఁగన్.

ఓచాపాచార్య!

ఉ. నీవును నీతనూజుఁడును, నేఁడు జయింపరె లోకమెల్ల నా
త్రోవకు రాకుగాని ద్రుపదుం డురుగర్వము నొందు టబ్బురం
బీవసుధాధినాయకులు నీవు సమానులై పాలనంబునం
బాపక తేజులై నెగడు బ్రాహ్మణు లెంతకుఁ జాల రెన్నఁగన్.

జపఁప నెత్తిఁ బెట్టికొనక రాజులచే మోయించుచున్నా రన్నది మఱచి యిల్లు
సొచ్చి వాసములు లెక్కించు దుష్టరాజుల శిక్షించుట కెన్నియో మార్గములు.
అందు నీదొక్కటి.

గీ. బ్రాహ్మణుం డంత యతఁగుఁడే రాజ్యమున్న,
జాదులుఁబ్రసాదమును నట్లు జను లదృష్ట
వంతు లీనీతనూజుండు వలఁతి యాన
రాజ్యమున నిల్పు మేలును ప్రాభవముగ

ద్రోణ—గాంగేయ! నా కీజరు వేల.

క. ఉడు కాఱె గర్వ మాతని, కుడిగించిన యంతలోన నుర్వీభర మి
ప్పుడు తనయునిపై నునిచెద, బుడుతల కది యొకవిలాసముగ సుఖమిచ్చున్

భీష్మ—సత్యమే అశక్తతవలననా కొడుకులపై రాజ్యభార మిడి పెద్దరాజులు
తప్పుకొనుచుండుట - వారియూహాయు నిట్టిదియే.

ద్రోణు—నా కిప్పు డొక్కటి తోఁచుచున్నది. దీనికి మీ రేమందురు.

భీష్మ—నీకుఁ దోఁచినదాన నొఁగాము లెవ్వరు తెల్పఁగలరు.

ద్రోణు—గీ. పిలిచితిని మాటమాత్రకు బిడియపడక
వచ్చునే ద్రుపదుండు సర్వధరఁ గోలు
పోయి సామాన్యవరునట్లు పోల దొక్కొ
యర్ధరాజ్యంబు వాని కీయుంగఁ దలఁపు.

భీష్మ—ఉత్తమ మైనయూహా. అశ్వత్థామ నయకోవిదుఁడు. ఇప్పుని కెవ్వరి నియో
గింతము.

ద్రోణు—వెదుక నేల బాల్యమునుండి నీచేతులలో మెలఁగి శాపమునకుఁ జాప
మునకుఁ జాలిన కృపుఁడు గలఁడుగద! ఇది వ్రాసి యుంచినాఁడను వినుండు.

భీష్మ—సర్వము సిద్ధముచేసి యే యుంచినారు.

ద్రోణు—"నీవు నావశమైనపుడే నీరాజ్యము నావశ మైనదిగదా.

గీ. అపహరించుదుసద్దేశ మెపుడు లేదు, నాదుకోసంబు చల్లాఱె నాఁడె, నీదు
గర్వ ముడిగినదో లేదొ కనుఁగొనంగ, నింతకాలము నీరాజ్య మీయకుంటి.

సీ. పశ్చాత్తాపముఁ దెలిసికొంటిని గంగానది దక్షిణపుటొడ్డు మొదలుఁ జర్మణ్వతి
గరుసుఁగాఁ గల దక్షిణపాంచాలమును గొని యిప్పటి నీకాంపిల్యపురమునో
మాకందీపురమునో రాజధానిగాఁ బరిపాలించుకొమ్ము. ఉత్తరపాంచాలము
మాయశ్వత్థామ యిచ్చివచ్చినన్నినాళ్లు తన కహిచ్ఛత్రపురము రాజధానిగాఁ
బాలించి కౌతుకంబుతీఱిన వెనుక నీరాజ్యమున కప్పటి రాజున కిచ్చివేయును॥

భీష్మ—బలే స్తుత్యర్హముగా నున్నది.

ద్రోణు—మధ్యవర్తి మా బావ యిచ్చుచొప్పునఁ జెప్పినను - ఈమాటలు చెప్ప
వచ్చును.

కృపు—నడుమ నామాట లేల మీరు చెప్పినట్లే యక్కడఁ బాడెదను.

ద్రోణు—మీయల్లుని నే నన్యాయము చేసినట్లు నీవు తలంతువేమో యని
భయముచే నీస్వాతంత్ర్యమునకుఁ గొన్ని విడిచితిని.

భీష్మ—అతుకులు గలియున ట్లీకృపాచార్యుఁడు కొన్ని తోవాసములు వేసి
మాటలాడఁగలఁడు.

కృపు—కానిండు కానిండు.

ద్రోణు—ఒక్కటి మఱవకుము.

గీ. బ్రాహ్మణుఁడుసంతసించునా ప్రాతికూల్య, మెప్పుడును రాదు రాజులు తృప్తులయ్యు
హృదయ కాఠిన్యమును వీడ రెల్లవాగు, నది పరీక్షింపఁ జేపట్టె ననుము సగము

భీష్మ—అవమానము నొందినవారు విరోధిచే మరల రాజ్యముంగొనుట కష్టమే,
పుచ్చికొని కుయుక్తులు పన్నకుండువా రుండుటయుఁ గలదు. కావునఁ
జేతిప ట్టుండవలసినదే యని నాతలంపు.

ద్రోణ--కృపాచార్య నీవు ద్రుపదుని సంతుష్టుం జేసి వచ్చినదాఁక యౌవరాజ్య
మున కశ్వత్థామ నభిషిక్తుం జేయను.

భీష్మ—దానికి దీనికి సంబంధ మేమి.

కృప—ఇదె పోయి వచ్చెదను. (నిష్క్రమించుచున్నారు)

(ద్రుపదుఁడు ప్రవేశించును)

ద్రుప—నేను జేసినది పెద్దతప్పు. తప్పుచేసితి నని యొకని కెట్లు లోపడుదును.
ఎట్లు ప్రార్థింతును.

సీ. బ్రాహ్మణుం డవమానింప వచ్చు బ్రహ్మ, వేత్త వాని నెదుర్చుట వెక్కసంబు
సాటిరాజకుమారుని సాహసంబు, నోర్వఁజాలనియడుకయి యున్న డపుడు.

ఆహా విజయుని సాహసము! గర్వము లేని రాజుండఁడు. ఉండిన వింతలోనిదే. రాజ్య మున్న దని గర్వింపవచ్చును. అప్రతిహతశక్తి గలదని యుప్పొంగ వచ్చును. అట్టిది పరాక్రమాయత్తము.

మ. హితుఁడో శత్రువో సత్తముండో భటుఁడో పృథ్వీశు దర్శించి వాం
ఛితముం దెల్పిన వానిఁ దృప్తునిగ నేఁ జేయంగ ధర్మంబు భూ
పతినై యుండియు బాల్యమిత్త్ర మని చెప్పన్ బ్రాహ్మణున్ ధిక్కరిం
చితిఁ ద ప్పం చొక రాడఁగా వలయునే, నీ నిందకుం బాత్రుఁడన్.

అంటి నఁట గదా నేను రాజైననాఁడు నీవు నాతో సుఖంబు లనుభవింప రమ్మని—బ్రాహ్మణుం డసత్యము లాడునా. మదాన్వృతి నేనే మఱచియుందును.

గీ. రాజ్యమంతయు హరియించి ప్రాభవమున
నన్నుఁ బట్టాభిషేకమ్మునకును బిలిచె
గర్వమా యది స్నేహమార్గమ్ము ద్రోణు
నింతమాత్ర నహంకార మేలపట్టు.

పిలిచినదానికిఁ బోవలయునా వలదా. వీతరాజ్యుఁడ నేమని పోదును. అనఁడు గాని రాజ్యముగల బ్రాహ్మణునకు వీతరాజ్యు లగురాజులతో మైత్రియెట్లు పొసఁగు ననిన—

గీ. బ్రాహ్మణుఁ దిరస్కరించిన వంతఁగూర్ప, దర్థినని వచ్చి బాలునకంచుఁ గోర
ఘోరకృత్యం బొనర్చితి ధారుణీశు, రాజ్యమది గర్వపుం బ్రోవు ప్రకట మయ్యె

లోకులు తమతమ పూర్వసంచితమైన యదృష్టమును రాజునొద్ద దాఁచిపెట్టుకొందురు.

గీ. ధారుణీపతి కోశాధికారి ప్రజలు, పన్ను లనుమిష ధనము దాపఁగ నొసంగి
కొందురు సుఖార్థ మపుడప్పు, డందు గవ్వ, యైన ముట్టంగ రాజున కైతిగాదు.

ప్రపత్తిసంఘములు సహకారసంఘులు నిట్టివే కాని రాజున కవి క్రిందిమెట్టులు. ప్రజలసంతృప్తి యనుఫలమును మాత్రమె రా జనుభవింపవలయును గాని దాఁపుడుధనముం దాఁకనైన రాదు.

గీ. అడిగినప్పుడు వారికీయక తిరస్క, రింప నేమర్థ మగును హరింపఁ గన్ను
కుట్టైనను మాట కాదె లోకులుసహింతు, రేయొనర్చితిఁ దప్పు తానెట్లు తొలఁగు.

రాజును వేఁడుట కష్టము కాని భూసురరాజును వేఁడుట కష్టము కాదు, నైచ్యమును గాదు, వేఁడిన నిచ్చునా. కోపము తగ్గి యీయ నున్నాఁడేమో! అడుగకయే యిచ్చునట్టువా రడిగిన మిన్నకుందురా!

(తెరలో)

బ్రహ్మవేత్తలకు నమస్కారము. బ్రాహ్మణోత్తములకు మారాజుగా రెల్లప్పుడు విధేయులు; వారికి సమయాసమయములు లేవు. ఇందు విచ్చేయుఁడు.

ద్రుప—(విని) ఎవ్వరది! బ్రాహ్మణోత్తములా! ఎఱుఁగనివానికి నాద్వారపాలకుని స్వాగతము చెవులపండువుగా నుండును. (విచారములో నుండును.)

కృప—(ప్రవేశించి) వింతలు వినఁబడినవి. అహంభావము దిగజాఱినపిదప సేవకులకు మాటలు దిద్దినాఁడా: స్తోత్రపాఠములు మార్చినాఁడు. (సమీపించి) ఏదియో-ఏదియో యేమి - విచారించుచున్నాఁడు. అడుగ వచ్చితి ననియో, అడిగిన నేమిచ్చెద ననియో-యేల యిట్లున్నాఁడు. బోధించెదను-రాజా స్వస్తి.

ద్రుప—(కను విచ్చి) ప్రియమిత్రము కృపాచార్యునకు నమస్కారము. ఓరీ! అర్ఘ్యమర్ఘ్యము.

కృప—ఆదరణమునకు లోపము లేదు-వలదు శాంతింపుము.

ద్రుప—నేఁటికి నాపై దయకలిగినది.

కృప—మాదయ యెంతపాటిది-మీరు గొప్పవారు.

ద్రుప—మీయొద్దనా మాగొప్పతనము-మీరిచ్చినఁ గలదు.

కృపు—అట్లయిన నిదె యిచ్చుచున్నాఁడను. ఈగొప్పతనముం గొనుము.

ద్రుప—ఆహా! శిరసావహించుచున్నాఁడను.

కృప—గీ. మిత్రమగుటనునాయొద్దమించలేదు, పరులకడనిట్టిగర్వంబుభంగకరము
భద్రముగనుంటివేనినుభద్రమబ్బు,ననుచునిటుచేసినాఁడనంచనియెగురుఁడు.

పిదపఁ బుత్రునకు మీయందఱదయచే సకలవిద్యలు నలవడినవి. అనుభవమునం గాని తృప్తికాని రాజ్యతంత్రకళ యొక్కింత నేర్చుటకై కొన్నినాళ్లు కొంతభాగము నావశమున నుండనిమ్ము. ఈభాగమ్ము గొమ్మని యిమ్మని తనవశము చేసికొనిన నీరాజ్యమునందలి యర్ధరాజ్యమును నామూలమున నీకొసంగుచున్నాఁడు. (అని యొకవ్రాఁతమూఁ మిచ్చుచున్నాఁడు.)

ద్రుప—బ్రాహ్మణప్రసాదముం దలదాల్చుచున్నాఁడను.

కృప—నీకు శుభము, సుఖివై నీవు యౌవరాజ్యపట్టాభిషేకమునకు రమ్ము. నాకు సెల విమ్ము.

గీ. ఉత్సవాహూతులకుఁ దగు నునికిపట్లు, పరిజనంబుల కెల్లను బటకుటీర ములుగజాశ్వాదులకునుశాలలురచించు,పనివిశేషించికలదునన్నుపవలయు.

ద్రుప—నన్ను ర మ్మనిన రానా. ఇంతమాత్రకు మీరు రావలయునా. కొన్ని దినములుండి విచ్చేయుఁడు.

కృప—(తన) రాజ్య మొసంగవచ్చుట యీతని కింతమాత్రము పనిగా నగపడు చున్నది. ఇంతలో గర్వీమా. నమ్మి యుండరాదు. (ప్రకా) నాభారము తగ్గించుకొంటిని. కార్యగౌరవమున నాఁగఁదీరదు. నాకిందుఁ గ్రొత్తయా!

ద్రుప—మిత్రవాక్యములు విశ్వాసార్హ్యములు.

కృప—మేమునట్లు తలంపవచ్చునా.

ద్రుప—నన్నుమఱవవలదని యాచార్యులకుఁ జెప్పునది.

కృప—ని న్నాయన యేమఱి యుండఁడు. పోయి వచ్చెద.

(నిష్క్రమించును.)

(నటీసూత్రధారుల ప్రవేశము.)

నటి—నాథా! అపుడుగా దిపుడు వచ్చితిని. ఏమంటిరి.

సూత్ర—నీవుచెప్పునవి త్వరగాఁ జెప్పుము. ఇది మహానాటకము కా దంటిని- గొడవ పెంపకుము.

నటి—గీ. ఆదరించెడువారు లేరైరి కవుల, నడిగినను బెట్టువా రొక్కరైన లేరు నక్కవికిఁ బేరు లేదు నాచార మైన, నిల్పుకుండిన గ్రంథము నిల్చు టెట్లు-

సూత్ర—కవి నందఱు నెఱుఁగుదురు. నీకు నాకుఁ గూడఁ దెలిసినవాఁడే.

నటి—అతనికిఁ జెప్పుకొనుట కిష్టము లేదు, గాని పెద్దనాటకము లొక్కగంటలోఁ బ్రదర్శింప ననువుగా వ్రాయుట చెప్పుకొనవలసినదే. ఈతఁ డొక్కఁడే నిట్టిపనికిఁ దెనుఁగులోఁ బ్రథముఁడు.

సూత్ర—దేశమంతిట నేకవీరులే. చారిత్రములకొక్కఁడు, విమర్శలకొక్కఁడు కవిత్వమునకొక్కఁడు—

నటి—అశ్వత్థామతో బ్రాహ్మణరాజ్యముసరి.

సూత్ర—పెద్దవి విన విసుగని చిన్నవి వ్రాయుచుండ మనసంభావణ మేల తగ్గింపగాదు.

నటి—మనబహుమానము కూడఁ దగ్గునేమో.

సూత్ర—ఉండు ముందుము. నాయొడల సుగంధము వలచుచున్నది.

నటి—మీకుఁ బూర్వజన్మవాసన యున్నదా.

సూత్ర—నీవు తొలఁగుము. నాబుద్ధి మాఱుచున్నది.

నటి—అయ్యో! అయ్యో! మాయన్నను బిలిచెదను.

సూత్ర—చూడుము. నే నేకచక్రపురము బ్రాహ్మణుఁడనుగా మాఱిపోవుచున్నాఁడను.

నటి—చూచి, కథాసందర్భమేమి; ఈవేష మెవ్వరిది. ఇక్కడనున్న నేనును మాఱెద నేమో! (అని పరిభ్రమించును.)

బ్రాహ్మ—(పరిక్రమించి) దయ యనువస్తువు-వాత్సల్య మనుసత్పదార్థము-రెంటికిని దారతమ్యము కనిపెట్టలేరు. మాయువరాజు భీమసేనుఁడుగారు, భావికాలవేది.

చ. తనబకుఁజంపునాఁడు తలిదండ్రుల నేడ్వకుఁ డేనుబోయి యీ
తునిసినకట్టెతుంటన హతుం బొనరించెద దైత్యునంచు నే
నని కడు దుఃఖభాగులకు నాపదలో వెడనవ్వు పుట్టున
ట్లొనరిచినాఁడనంట యది యొక్కపరాక్రమ రేఖ యంటహా!

బాల్యమునసే యింతటివాఁ డెదిగి యెంతటివాఁ డైన నగు నని మనసునఁ బెట్టుకొని-

గీ. ద్రుపదుపురంబున నేవురు, నుపమాతీతమగు విక్రమోద్ధతిఁ గళ్యా
ణపరంపరఁ గని ధృతరా, ష్ట్రుపట్టనము సేరి యధికసుఖమున నుండర్.

వినోదసమయములో నేను దలంపునఁ బాఱి నాతల్లిదండ్రులయనుమతిని నన్నుఁ బిలిపించినాఁడు.

మ. చదివించెం దరవాయి సాంగముగఁ బజ్జం బీఁటవైపించి పె
ట్టె దయన్ భోజన మన్నిదేశములఁ బుట్టించెం బ్రచారంబు తా
గదఁ బట్టించెను, బ్రాప్తిలే దడవి కేగంబోవుచుం బిల్చి యీ
పదుమూఁడేఁడులు దిద్దుమీవని హిడింబానూతి కర్పించెనన్.

అతఁ డొక్కచోట నుండువాఁడు గాఁడు. వారమున కొక్కసారి వచ్చి మాయా కౌశలములు కొన్ని కఱపుచుండువాఁడు.

క. తన వీఁపున నిడుకొని ని, ర్జనవనముల కేగి పవలు రాతిరి సేయన్
దినముగ రాత్రిని జేయుఁగ, ననేకములు నేర్పు మాయ లపుడపు డోర్మిన్.

ఉపపాండవులతోఁ గూడఁ, గుంతీమహాదేవి నాతల్లిదండ్రులపైఁ గలజాలిచే నన్నుఁ బెంచినది. చెప్ప మఱచెదనేమో- భీమసేనుఁడు-

గీ. కడఁగి యజ్ఞాతవాసాతికష్టకాల, మునను దమవెంటనున్న విప్రనివహంబుఁ
బంపివైచుచు నం దొక్కవానిఁ బిలిచి, వార్తయంపె నశ్వత్థామ పజ్జ కిట్లు.

చ. తెలివిగలండు నాకుఁ గడుఁ దియ్యము మెండు, స్వశాఖవాఁడు నీ
కు, లలితమూర్తి వీనిజనకు ల్గడుఁ బేదలు సాదు లేను జి
క్కులఁబడియుండ నెట్లగునొ కోరెద నే నరుదెంచుదాఁక నీ
మెలఁపున నుండని మ్మితని మిత్రముగా గురుపుత్రసత్తమా.

అని చెప్పి యాయువరాజుగారు పంపుటయు నీయువరాజుగారు నన్నుఁ బోషించుటయు నెంతని కొనియాడను! అజ్ఞాతవాసవర్షము ముగిసినది, వారివారికిఁ బొత్తుకలియలేదు, చివరకు యుద్ధమే పొసఁగినది.

చ. కదన మటన్న నేమి చులుకం దలపోయకుఁ డెందఱున్ననుం
గొదవయె దేనికో యొకఁడొ కొం డుపయోగము నన్నుఁ బంపు మం
చదనున ద్రోణిఁ గోరెఁ బవనాత్మజుఁ డద్దిర కాదు లేదు నే
వదలను వీనిచాతురికి బ్రాహ్మణుఁ డాపయి మిత్రరత్నమా.

అని ప్రత్యాఖ్యానము చేసినాఁడు. నన్ను నిల్పుకొని కాపాడుచున్నాఁడు. కౌరవపక్షమునఁ దండ్రిగా రుండుటచే యుద్ధములో సహాయము చేయ రమ్మని పిలువవచ్చిన భీమునితో

చ. జనకుని జంపఁబుట్టినన్నృశంసుఁడు మీ తెగలోనివాఁడు నా
జనకుఁడు ధార్తరాష్ట్రులకు శాంతనవుండును బోలె నూఁత యీ
ననుఁ బిలువంగఁ బాడియె ఘనంబగురోషము వానిఁ జూచినం
తన యుదయించు రామికిఁగతం బిది చెప్పుము ధర్మపుత్రుతోన్.

గీ. జనకుఁజంపెనేని జను లనుకొనునట్లు, వానిఁజంప కెట్లు బ్రదుకువాఁడ
వాఁడొ నేనొ యుంతె వైరితో నేగతి, మసలువాఁడ నేకమండలమున.

అని సాంత్వనముగఁ బలికి పంపి యుద్ధములో మృతినొందిన తండ్రితల నఱికెనని దుశ్శాసనుని దెగటార్చ నీచేయి శిబిరములకుఁ బోవుచు నన్నుఁ బిలిచి, మిత్రమా! తన్నుఁ గట్టిన యర్జునుని పరాక్రమవంతుఁ డని యాతనికిఁ దగిన కూఁతుం గంటినని—

చ. ద్రుపదుఁడు ద్రోణుఁ జంపెను సుతుం డని దీనికె సంతసించునే
నెపుడు స్వపౌరుషంబు గ్రహియించిన నాపితె సంతసింపఁడే

ద్రుపదసుతు నవ్ధించును సుతుండు ప్రబోధితుఁజేసియంచు నా
కృపణత వీడిపోవును సుఖించెద తేపటినుండి హాయిగన్.

కావున, నీవు నిర్భయముగ నిస్సంశయముగ నాయాజ్ఞపై దృష్టద్యుమ్నుని విధవభార్యకు నాయావరాజ్యము నిచ్చివేయుము. చంపుదునా యని నీకు శంకవలదు. నేనే చత్తునా, యప్పుడైనను నీవు వారి కీయవలసినదే. అని తొందరగా మేనమామతోఁ బోయెను. (చూచి) ఎవ్వరో వచ్చుచున్నారు- దృష్టద్యుమ్నపరిచారకుఁడవా. విశేషము లేమి?

పరి—ఇంక విశేషము లేమిటి?

బ్రా—చంపివైచెనా! మంచిది.

పరి—ఒక్కనినా! అశేషము.

బ్రా—నీ వెట్లు బ్రదికి వచ్చితివి.

పరి—దయదలఁచి కృపాచార్యులు ద్వారములో విడిచెను.

బ్రా—శిబిర మేవైపున నున్నది.

పరి—ఇదె నీయెదుటిదె పాంచాలశిబిరము.

బ్రా—దృష్టద్యుమ్నునిభార్యకుఁ గొన్నిమాట లున్నవి.

పరి—ఏమిమాటలు గర్భములోని పిండమునకై నారాయణాస్త్రము నీచేతఁ బంపినాఁడా.

బ్రా—భయపడకుము. చచ్చినశవములను జంపువారు నీరాజులు.

పరి—మఱియామెతో నీకుఁ బనియేమి?

బ్రా—(తనలో) ఈతనిమాటలవలన దృష్టద్యుమ్మునికిఁ బుత్రలాభము కలుగున ట్లున్నది. గర్భములో నున్నశిశువునకా; విధవకా నేను రాజ్యమిచ్చునది. (ప్రకా) చెప్పెదను నన్నక్కడికిఁ గొనిపొమ్ము.

పరి—ఇటుర మ్మిటు రమ్ము.

బ్రా—దేవు లేమనుకొనుచున్నారు.

పరి—అశ్వత్థామను బతిభిక్ష యడుగఁ దలఁచుకొనుచున్నారు.

బ్రా—ఈకోపము మీఁద నది సిద్ధింపదు. అతఁడిఁక నెక్కడ దొరకును. మనకు దొరకఁడు. అడుగవలదు.

పరి—ఒక్కమాట - మారాజులను నిందించితివే, యపాండవము చేసెద నని మీరా జేమిచేసినాఁడు.

బ్రా—అది ప్రతిజ్ఞ. మీరాజుం జంపుదుననియే కాని, యిది యెఱుగఁడు.

హ్రాస్యరంగములు.

పరి—ఇపు డేమిచేయుమని చెప్పినాఁడు.

బ్రా—చూచెదవు గాని నన్నామెకడకుఁ గొనిపొమ్ము.

పరి—భయము లేదంటివి కదా రమ్ము.

బ్రా—పిఱికివాఁడా! ధైర్యము తెచ్చుకొమ్ము.

(అని యిరువురును నిష్క్రమించుచున్నారు.)

ఇది అర్థరాజ్యమను షష్ఠరంగము.

క్రొత్తపల్లి సూర్యరావు.

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్ప్రకటితగ్రంథములు.

1) విప్రనారాయణచరిత్రము.

పన్నిద్దఱాళ్వారులలోఁ జేరిన తొండరడిప్పొడియాళ్వారు చరిత్రము. కవిత్రయములోని యెఱ్ఱాప్రెగడ చిన్నిమనుమఁడగు చెదలువాడ మల్లయకవిచే రచియింపఁబడిన యపూర్వగ్రంథము. సర్వవిధముల నుత్తమప్రబంధములలో గణింపఁదగినది. వైజయంతీవిలాసముకంటె మిన్న. ౫ ఆశ్వాసములు, ౭౮ పుటలు. సవిమర్శనమైన ౧౮ పుటలపీఠిక. వెల, రూ. ౦—౮—౦.

2) జైమినిభారతము (ఆంధ్రవచనము.) వెల, రూ ౦—౧౨—౦.

రెండువందల సంవత్సరములక్రిందట మధురాపురాధీశ్వరుం డగువిజయరంగ చొక్కనాథుని యాస్థానకవియు, సామాజికుండు నయిన సముఖము వేంకటకృష్ణప్ప నాయఁకునిచే రచింపఁబడినది. భాష సలక్షణము. శైలి మనోహరము. ధార యనర్గళము. అందఱును ముఖ్యముగాఁ జదువవలసినది. ౩౨౮ పుటలు. ఆంధ్రమునను, ఇంగ్లీషునను పీఠికలు గలవు. వెల, రూ. ౦—౧౨—౦.

1917-18 సం॥ ఇంటరుమీడియేటుపరీక్షకుఁ బఠనీయగ్రంథము.

(3) కవిజనాశ్రయము.

వేములవాడ భీమకవిరచిత మగుఛందశ్శాస్త్రము. ఆంధ్రచ్ఛందోగ్రంథములలో మిక్కిలి పురాతనము. అనేక లిఖితపుస్తక పరిశోధనపూర్వకముగా మూలపాఠము నిర్ణయింపఁబడినది. పాఠభేదములు పుటలయడుగునఁ జూపఁబడినవి. సంస్కృతకర్ణాటాంధ్రచ్ఛందస్సుల భేదాభేదములచటచటఁ బ్రదర్శింపఁబడినవి. కవినిర్ణయము, కాలనిర్ణయము, ఛందస్స్వరూపము మొదలగు విషయము లనేకములుగల విపులమయినపీఠికయు, విషయసూచికయు, ననుక్రమణికయుఁ గలవు. విద్యార్థులకును బండితులకును గూడ నుపయోగకరము. వెల, రూ. ౦—౧౦—౦.

(4) యుద్ధమల్లుని బెజవాడ శిలాశాసనము.

మ-రా-రా-శ్రీ జయంతి రామయ్యపంతులు బి. ఏ. బి. ఎల్. గారిచే రచియింపఁబడిన సవిమర్శ పీఠికాపూర్వకముగాఁ బ్రకటింపఁబడినది. ఈశాసన మాంధ్రపద్యాత్మకము. నన్నయ భట్టారకుని కాలముకంటె ముందుఁ బుట్టినది. ఆంధ్రభాషాస్వరూపము తెలియఁగోరువారల కత్యంతోపయోగకరము. 1917-1918 సంవత్సరములు బి. ఏ. పరీక్షకుఁ బఠనీయగ్రంథముగా నిర్ణయింపఁబడినది. వెల, రూ. ౦—౮—౦.

(5) నీతిసీసపద్యశతకము.

తాళ్లపాక పెదతిరుమలార్య విరచితము. శ్రీవేంకటేశ్వరుల కంకితము. వెల, రూ. ౦—౨—౦.

(6) జ్యోతిశ్శాస్త్రసారము.

వచనము. శ్రీమాన్ కపిస్థళము కృష్ణమాచార్యులు బి.ఏ. ఎల్.టి. గారిచే రచియింపఁబడినది. ఖగోళవిషయముఁ దెలిసికొనఁ గోరువారి కిది యత్యంతోపకారకము. వెల, రూ. ౦—౮—౦.

(7) A Defence of Literary Telugu, by J. Ramayya Pantulu Garu 0-8-0.

ప్రసూనాంబికాశతకము.

కాళహస్తీశ్వరుని దేవియగు జ్ఞానప్రసూనాంబను స్తుతించుచు శిష్టు సర్వశాస్త్రి రచియించిన రసప్రధానమైన పద్యశతకము. అనర్గళకవితాధార గలది. వెల, రూ. ౦—౨—౦.

శ్వేశ్వరశతకము.

—పాకనుల అన్నమయ్యగారిది. వెల, ౦—3—౦.